

Rasisme uten rasister i Norge

TIDSSKRIFT: Hvordan kommer rasisme til uttrykk i den norske offentligheten? Tidsskriftet *Agora* er ute med nytt temanummer om rasisme, og Salongen publiserer her Frode Hellands artikkel om rasismen i Norge.

Av Frode Helland

They approach me in a half-hesitant sort of way, eye me curiously or compassionately, and then in stead of saying directly, How does it feel to be a problem? they say, I know an excellent colored man in my town. [...] At these I smile, or am interested, or reduce the boiling [of my blood] to a simmer, as the occasion may require. To the real question, How does it feel to be a problem? I answer seldom a word.

W.E.B. Du Bois: *The Soul of Black Folks* (1903)¹

Hverdagslivet har også politiske aspekter, og det kunne vært fristende å begynne en diskusjon om rasismens diskurser i Norge med en analyse av egne erfaringer. Man skal jo lytte til erfaring; også sin egen. Jeg skal ikke synke ned i det anekdotiske, men vi lever, slik jeg ser det, i et samfunn hvor rasisme både i form av utsagn og handlinger er tydelig tilstedeværende, men der ingen vil innrømme at de er rasister, eller «rase-hatere» som det het en gang. Tvert imot er selv det å antyde at noe er rasistisk, blitt en ren fornærmelse – tro meg, dette har jeg nemlig forsøkt: Si til noen at det de nettopp har sagt, var rasistisk, og du har fått en forurettet fiende som opplever at han eller hun er blitt krenket på det groveste. Det er ekstremt vanskelig å bekjempe slike ytringer fordi det å påpeke at noe er rasistisk, vekker kraftig motstand og blir tatt høyst personlig. Den rasistiske ytringen derimot, blir ikke tatt alvorlig: «Det er ikke så farlig», «ikke vondt ment», mens den som tar det opp, er «uhøflig» og «overdriver», er «overfølsom». Det underliggende problemet er at begrepet «rasisme» nesten ikke kan brukes i Norge, fordi nordmenn oppfatter seg som ikke-rasister.

Nå fins det imidlertid en betydelig forskningslitteratur som viser at det eksisterer rasisme og diskriminering på en rekke nivåer i Norge, fra holdninger hos folk til praksiser i arbeidslivet.² De siste årene har det også blitt større bevissthet omkring eksistensen av klart rasistiske tradisjoner med dype røtter i norsk historie.³ Som man vil forstå, henger en del av diskusjonen omkring rasisme på hvordan fenomenet defineres. Man skal vokte seg vel for å operere med et begrep om rasisme som blir altomfattende, men like viktig er det å unngå en definisjon som er så snever at fenomenet forsvinner inn i ytterst små miljøer av nynazister og rasehygienikere. Derfor vil et underliggende poeng i det følgende være å vise hvordan bestemte ytringer krysser grenser som gjør at et begrep om rasisme bør komme til anvendelse.⁴ Målet i det følgende er ikke å gi en definisjon som kan dekke alle former for rasisme og utelukke alt annet.⁵ En slik definisjon finnes neppe, men det vesentlige for meg er at rasismen vil enhetliggjøre befolkningsgrupper, redusere dem til bestemte vesensmessige eller essensielle egenskaper av kulturell eller biologisk art, slik at

de implisitt eller eksplisitt blir forstått som mindreverdige, farlige og/eller «problematisk» på måter som framstår som (bortimot) uforanderlige. Det jeg vil forsøke i det følgende, er slik å følge Marianne Gullestads råd om «å se bort fra hele det individualiserende spørsmålet om hvem som 'er' rasister» og heller forsøke å undersøke hvordan noen typiske aktører uttrykker «ideologier eller biter av ideologier som direkte eller indirekte impliserer et begrep om rangerte 'raser' eller uforenlige 'kulturer' og religioner» ut fra det hun kaller rasistiske «tolkningsrammer»⁶.

Hensikten med det følgende er altså ikke å påstå eller bevise at noen *er* rasister, men snarere at noen bestemte rasistiske diskursformer lever i beste velgående i norsk offentlighet. Siden målet er å si noe generelt gyldig gjennom analysene, har jeg valgt eksempler fra sentrale aktører innenfor en bredere mainstream-offentlighet, og ikke de mørkere avkrokene av nettet. Videre har jeg forsøkt å forholde meg til sentrale begreper, og i størst mulig grad til hele tekster (fra uttalelser i media til bøker og tv-program) og ikke løsrevne sitat fra forskjellige personer. Analysen vil dreie seg om det jeg ser som de to dominerende formene for rasistisk diskurs i dag: 1) det som i dag er den tydeligste manifestasjonen av den «nye» kulturelle rasismen,⁷ nemlig islamofobi, og 2) de gjentatte forsøkene på å blåse liv i en mer «vitenskapelig» rasisme. Retorisk (og i praksis) er det ofte mindre forskjell på de to enn man kanskje skulle tro. De empiriske eksemplene vil være noen sentrale begrep og argumentative figurer brukt av sentrale Frp-politikere, konstruksjonen av innvandrere, muslimer og islam i Hege Storhaugs bok *Men størst av alt er friheten* og Harald Eias program om rase i TV-serien «Hjernevask». De er valgt fordi de kan eksemplifisere diskursformer som på mange måter er typiske for hvordan noen bestemte minoriteter framstilles som systematisk enhetlige og mindreverdige av aktører med god tilgang til offentligheten. Eksemplene er aktuelle, i den forstand at dette er diskursformer som stadig dukker opp i norsk offentlighet, men de ligger noen år tilbake i tid, noe som gir den fordel at vi dermed kan fokusere på retorikken uten å bli opphengt i de helt dagsaktuelle stridighetene og temaene. For å kunne få en bedre forståelse av hvordan rasismen ytrer seg i Norge i dag, vil jeg altså drøfte noen diskursformer, måter å argumentere på, retoriske grep som fremmer bestemte konstruksjoner av virkeligheten, i politikk og en bredere offentlighet. Men retorikk er aldri bare retorikk, og undersøkelsen vil derfor hele tiden måtte trekke vekslers på kontekstuelle fakta og diskusjoner utenfor selve ytringene. Underveis vil jeg forsøke også å stille spørsmålet om hvordan moderne former for rasisme henger sammen med reelle maktforhold.

Kulturell rasisme (Islamofobi 1): Fremskrittspartiet

Selv om det kanskje er opplagt, kan man ikke unngå å berøre vårt nåværende regjeringsparti, Fremskrittspartiet (Frp), dersom man skal analysere utviklingen av en rasistisk diskurs i norsk offentlighet. Frp var i Carl I. Hagens første år som leder først og fremst et protestparti med «nedsettelse av skatter og avgifter» som viktigste sak, men fra starten ispedd mer populistiske saker særlig innenfor alkohol-, familie- og distriktpolitikk. Dette endret seg for alvor i forbindelse med valget i 1987, da Carl I. Hagen under et valgkampmøte dro opp et brev som han påsto han hadde mottatt fra en navngitt norsk muslim. Brevet var underskrevet «Mohammad Mustafa», og lød

slik:

Til: Carl I Hagen, Stortinget.

Fra: Mohammad Mustafa, Underhaugsv. 15, 0354, Oslo 3

«Allah er Allah og Muhammad er hans profet!»

De kjemper forgjeves, hr. Hagen!

Islam, den eneste sanne tro, vil seire her i Norge også.

En dag vil moskéer være like vanlig i Norge som kirker er det i dag.

Mine barnebarns-barn vil oppleve dette. Jeg vet, og alle muslimer i Norge vet, at en dag skal Norges befolkning komme til troen, og at dette landet skal bli muslimsk!

Vi føder flere barn enn dere, og adskillige, rett-troende muslimer kommer til Norge hvært (sic) år, menn i produktiv alder.

En dag skal også det vantro korset i flagget bort!⁸

Selvsagt ble det nesten umiddelbart avslørt at brevet var et falsum, Mustafa hadde aldri skrevet brevet, han hadde beviselig ikke bodd i Underhaugsveien på lenge, og var rimelig irritert på Hagen – ikke minst siden han i etterkant av Hagens opplesning hadde fått en rekke trusler mot seg og sin familie. Hagen måtte så «krype til korset» og innrømme at brevet var falskt og at han selv burde ha undersøkt grundigere før han siterte det. Men han fastholdt at brevet *kunne* ha vært ekte, og at innholdet i det pekte mot reelle problemer i Norge. Carl I. Hagen mente altså at brevets utsagn var rimelig. Og utsagnet her, budskapet i teksten, er jo ikke at en navngitt muslim hadde en sprø teori, men at det faktisk var en reell fare for at Norge kunne bli overtatt av muslimer i løpet av et par generasjoner. Overtatt ikke bare ved at de ville komme i flertall gjennom å føde tusenvis av barn hver (som er det som skulle til for at dette målet skulle nås på et par generasjoner), men også ved å undertrykke nordmenn og kristendom: Moskeer skal bli like vanlige i Norge som kirker er i dag, dvs. fullstendig og totalt dominerende. Det Hagen gjorde i 1987, var altså å framsette en klassisk konspirasjonsteori om at muslimene hadde en bevisst plan om å overta Norge og Europa gjennom formering, en demografisk Eurabia-teori.⁹ Grunnen til at jeg kaller denne teorien klassisk, er at dette tidligere er blitt sagt om andre befolkningsgrupper så som jødene (de formerer seg som rotter, kommer til å overta landet, utgjør en indre fiende osv.). Bortsett fra det var den muslimske varianten den gang ikke så hyppig som i dag; det var først i 2005 at Bat Ye'or framsatte den fullt utviklede Eurabia-teorien – også den på vesentlige punkter kalkert over tidligere antisemittiske modeller. Uansett er det verdt å merke seg at Hagen her var forut for sin tid ved å hevde – via en annens «stemme» – at muslimene hadde til hensikt å overta landet. Det er også verdt å merke seg

at da Frp gikk over til å bli et utpreget innvandringsfiendtlig parti, så skjedde det gjennom en tanke som knyttet den farlige innvandringen til religion – og dermed «kultur». Problemet med pakistaneren var ikke lenger at han var pakistaner, men at han var muslim.

LES OGSÅ: [Fordommer og respekt for annethet](#)

Mangt ved Carl I. Hagen virker i dag anakronistisk, men her har han i sannhet dannet skole. Siv Jensen er blitt «stueren», og hun har nok finslipt partiets retorikk som regjeringsparti. Men hun er et ektefødt barn av Carl I. Hagen hva islamofobien angår, ikke minst ved at det er hun som har ført begrepet «snikislamisering» inn i norsk mainstream-offentlighet. Som Cora Alexa Døving har påvist, stammer begrepet utvetydig fra høyreekstreme kontrajihadist-miljøer hvor det betegner grunntanken i Eurabia-konspirasjonen, altså at muslimene arbeider bevisst (og sammen med europeiske kollaboratører) for å overta og omforme Europa til en islamsk stat.¹⁰ Begrepet er slik sett ren «Eurabia», og uttrykker en tanke om at Norge sakte, men sikkert blir «islamifisert» innenfra. Men dette sier selvsagt ikke Siv Jensen. Det hun sier, er at forskjellige tilpasninger som gjøres fordi det er blitt flere muslimer i Norge, i sum utgjør snikislamisering. Eksemplene hun kom med på sin berømte tale på Frps landsmøte i 2009, var av typen Halalmat i fengsler eller på skoler, eller at somaliske drosjesjåfører ønsket seg et bønnenrom på Gardermoen. Som Døving har påpekt, dreide det seg i hvert enkelt tilfelle om konkrete forslag framsatt i full åpenhet av navngitte personer. Det var åpne forslag man kunne diskutere konkret, og det var også stort sett rimelige forslag. Hvorfor skal det for eksempel ikke være halalmat i kantinen på Universitetet i Oslo, når det vitterlig, og heldigvis, er mange studenter med muslimsk bakgrunn der? Ville det ikke være litt underlig om de ikke skulle få tilbud om mat på campus? Og det faktum at kantinen på Fredrikke tilbød vegetarmat lenge før halal, kunne vel ikke oppfattes som snikvegetarianisering (eller for den del: snikhinduering)? Det var altså ikke noe snikete med disse forslagene, men de var framsatt av eller på vegne av muslimer. Og det samme gjelder det andre leddet i begrepet; Universitetet i Oslo blir verken mer eller mindre «islamifisert» av at kantinen har halalmat.

Man kan, som Døving har gjort, enkelt påvise at Jensens bruk av begrepet er uten dekning, ja, at det er et begrep uten egentlig referanse slik hun bruker det. Og det er nettopp dette som er poenget med begrepet snikislamisering slik det anvendes av Siv Jensen. Begrepet har to sider; overflaten består av de konkrete eksemplene Jensen gir, og som ingen vel egentlig tror representerer noen snikislamisering, men undersiden har røttene i den kontrajihadistiske Eurabia-konspirasjonen. Og det er undersiden som kommuniseres. Nettopp ved at eksemplene er såpass uskyldige, kommuniseres det at de er symptomer på noe langt farligere. Det manifeste nivået er uskyldig nok, men det er symptomatisk, det taler nettopp gjennom sin uskyld til et imaginært nivå hos mottakeren, hvor det skal vekke bildet av den farlige muslimen, han som vil overta og knuse oss med terror, tvinge oss inn i middelalderske skikker og sørge for at hele landet blir «islamsk». Det som kommuniseres med denne bruken av begrepet, er med andre ord at ethvert forslag som på en eller annen måte betyr at storsamfunnet tar noe som helst hensyn til denne minoriteten, er farlig, fordi det er første skritt mot «sharia». Og da er muslimene som sådan, og religionen Islam,

per definisjon et problem, en fiendtlig og essensielt annerledes kraft som må bekjempes.

Dette sa Carl I. Hagen rett ut i forbindelse med forslaget om å tillate politikvinner å bruke hijab i tjeneste: «Gir du fanden lillefingeren, så tar han hele hånden, armen og mennesket. Her må vi sette en stopper – for snikislamiserings som skjer gradvis i det norske samfunnet.»¹¹ Heller ikke dette forslaget hadde altså noe skjult eller snikete ved seg, det hadde adressat, og det ville ikke bety en islamisering av politiet eller samfunnet. Man kunne finne argumenter for å være mot det, men ikke de som nevnes av Hagen her. Funksjonen er heller ikke på det rasjonelt argumentative plan, men å spre frykt og mistenksomhet mot en bestemt minoritet, som her interessant nok lignes med «fanden». Frps begrep om snikislamisering betegner uansett en umerkkelig prosess, hvor enhver tenkelig justering for å tilpasse deler av norsk dagligliv til akkurat denne minoriteten vil lede til det som beskrives i Hagens «Mustafa-brev»; at norsk kultur en dag er blitt borte som dugg for solen. Dette er åpenbar islamofobi, men er det dermed rasisme? Selv om ordet rase ikke spiller noen rolle her, vil jeg mene at denne formen for islamofobi er rasistisk fordi den framstiller muslimene som én enhetlig og fiendtlig gruppe, en gruppe som må holdes nede og diskrimineres mot, fordi de ellers vil forsøke å overta samfunnet og undertrykke oss, majoritetsbefolkningen.

LES OGSÅ: [Kulturelle forgreiningar](#)

Når det gjelder Frp, kan man lett gå seg vill i skogen av ytringer med hel- og halvrasistiske under- og overtoner, men jeg skal bare trekke fram ett til fordi det illustrerer flere retoriske figurer innenfor denne diskursen. Da Arbeiderpartiet i 2008 foreslo noen ytterligere innstramminger i asylpolitikken, ble selvsagt Siv Jensen intervjuet. En TV2-journalist hadde oppspurt henne i USA, hvor hun gjestet Republikanernes landsmøte. Derfra kunne hun meddele at:

Norsk asylpolitikk har vært ute av kontroll i altfor mange år. Jeg tror vanlige folk i vanlige bygårder rundt omkring i hele Norge merker dette. De ser trygdemisbruk, de ser at ting ikke fungerer, de merker at folk ikke er integrert, de ser at barn blir slått, de ser at barn blir omskåret, og det er ikke en situasjon vi kan ha i et demokratisk land som Norge.

Strengt tatt er det er bare den første setningen her som har en referanse, dvs. som er en ytring om verden. Om et politikkområde er «ute av kontroll», så innebærer det vel at et ukontrollert kaos råder, men det er neppe mange områder som er mer kontrollert enn dette. Uansett, Jensens utsagn om norsk asylpolitikk kan diskuteres. Det kan derimot ikke den neste setningen, for den er bare en påstand om hva Jensen «tror». Og hva Siv Jensen måtte tro, er jo ikke en påstand om verden, men en erklæring om hennes indre, og kan dermed heller ikke fastholdes i forhold til empiriske fakta: Hun tror at «vanlige folk» merker «dette», dvs. at asylpolitikken har vært «ute av kontroll i altfor mange år». Dette er en variant av det som er blitt kalt «the argument from genuine fears».¹² Utgangspunktet er en påstand om at «vanlige folk» føler en eller annen genuin frykt fordi de blir oversvømt av innvandrere fra fremmede kulturer. Slik går man umerkkelig fra en påstand om at folk føler en frykt som er ekte, til å påstå at det de frykter, også er ekte, eller reelt eksisterende. Påstanden glir slik fra å handle om hva man «tror» folk føler eller «merker», til å si at disse følelsene

er reelle, til å si at de er velbegrunnede, og basert på fakta. Men hele tiden kan man – hvis presset blir stort – si at man bare har registrert og tatt alvorlig folks genuine frykt. På lignende vis «tror» Jensen at folk i sine «vanlige bygårder» både «merker» og «ser»: «trygdemisbruk», at «ting» ikke fungerer, manglende integrering og barnemishandling.

Det avgjørende ordet i denne rekken er det siste: «at barn blir omskåret». For et par generasjoner siden ville denne formuleringen ha konnotert «jøde», men i dag konnoterer den utvetydig «muslim» (og det dreier seg om kjønnslemlestelse). Den siste setningen kan innebære en utdypning av hva det er Siv Jensen «tror» at «vanlige folk merker», men først og fremst fullfører den glidningen over i et utsagn om verden – og det som sies, er da ganske enkelt at alle disse asylsøkerne som uten «kontroll» kommer til Norge, er kriminelle; trygdemisbruk, å slå barn, så vel som kjønnslemlestelse er forbudt. Desto verre er det selvsagt når disse kriminelle ikke kan forbedres; de fungerer jo ikke, nekter å la seg integrere. Det kan se ut til at dette enten representerer en (implisitt) påstand om at *vanlige* folk i *vanlige* bygårder er rasister, altså at de tror at alle disse asylsøker-muslimene er uforbederlige kriminelle, eller så impliseres det et rasistisk utsagn om asylsøkere og særlig muslimer. Men mer sannsynlig er det nok at poenget ligger i selve ubestemmeligheten; å få sagt begge deler samtidig, men altså uten egentlig å ha sagt noe rett ut.

Kulturell rasisme (Islamofobi 2): Hege Storhaug (HRS)

Hege Storhaug har vært en viktig premissleverandør i den norske innvandringsdebatten. Hun har hatt en stemme i offentligheten i disse spørsmålene i mer enn tyve år nå, og hun slipper stadig til i de nasjonale mediene. Hennes «tenketank» Human Rights Service mottar også store beløp fra den norske staten og fra Oslo Kommune til støtte for sin virksomhet. Mange vil nok hevde at Hege Storhaug er for ekstrem til å bli tatt helt alvorlig, men hun er typisk for bestemte måter å snakke om innvandrere og muslimer. Derfor skal jeg i det følgende analysere det som kunne kalles hennes hovedverk, *Men størst av alt er friheten*; en bok hun utga i 2006.¹³ Her går hun gjennom hovedtrekk i norsk innvandringspolitikk slik hun oppfatter den og gir til beste sitt syn på innvandrerne og Islam. Tonen settes alt med tilegnelsen i boken: «Til Reidar Storhaug (1924–2001), motstandsmann og pappa» (s. 5). Framhevingen av farens rolle som motstandsmann kan se ut til å gi et viktig signal om at vi står i en lignende situasjon i dag – nå er det ikke tyske nazister som har okkupert landet, men helt andre krefter. Forordet demonstrerer den tenkningen som skal dominere resten av bokens 300 sider. «Innvandringen er i ferd med å endre sentrale trekk ved Norge», heter det på første side, «uten at den enkelte borger har hatt særlig mulighet til å påvirke – annet enn ved Stortingsvalg». Det parlamentariske demokratiet er altså lite verdt for Storhaug, kan det se ut til, men senere i boken får vi gjentatte ganger vite at nettopp dette er blant de elementer i samfunnet vårt som bør forsvares mot en trussel fra innvandrere. Slike motsigelser er boken full av, men mest påfallende i forordet er kanskje den omtrentlige omgangen med fakta. Stikk i strid med det som er gjeldende kunnskap om norsk demografi, slår Storhaug for eksempel fast at innvandrerne i «løpet av få år» vil utgjøre flertallet av Oslos befolkning, og at innen utgangen av det 21. århundret vil

majoriteten i Norge «antakelig» ha sine røtter utenfor Europa. Hvorfor leseren skal tro at forfatteren vet dette bedre enn for eksempel Statistisk Sentralbyrå, forklares ikke.

Hovedproblemet er, ifølge Storhaug, at vi «[g]jennom innvandringen [...] har fått stadig større grupper som bekjenner seg til verdier som strider mot vestlige frihetsverdier» (s. 12–13). Denne påstanden utgjør på mange måter bokens innholdsmessige hovedtese. Samtidig er påstanden selv et illustrerende eksempel på hvordan tesen søkes begrunnet; gjennom en retorisk figur som vi kunne kalle «belegg gjennom ubestemt mengde». Det er «stadig større grupper» i vårt samfunn som har problematiske verdier, heter det, og denne figuren blir påtrengende tydelig alt her på forordets andre side:

«*en stor andel* innvandrerbarn»

«*Mange* barnebarn av innvandrere [...]»

«*Et ukjent antall* norskfødte barn [...]»

«*Unge kvinner* som vil [...] *kan* ende opp»

«*Noen* kvinner er så»

«*Mødre* som vil [...]»

«[...] *øker andelen* innvandrer gutter»

«Etter dette har *knappt noen*» (s. 12, mine uthevinger)

Mengden er altså ubestemt, det er «noen», «mange» og et «ukjent antall», men grunnleggende er at det er en «stor andel». Implikasjonen er veldig mange, kanskje til og med de fleste, eller «alle». Figuren gir altså inntrykk av at problemene som listes opp, gjelder veldig mange, men uten at det har blitt hevdet på en måte som kan imøtegås empirisk. Når tallgrunnlaget ikke gis eller finnes, blir det en diskusjon om inntrykk og tro. Figuren har også det særtrekk at den ofte vil signalisere en form for moderasjon, eller forsiktighet med stereotyper, mens den samtidig uttrykker stereotypien implisitt. Etter en serie med gjentakelser av denne vage mengdens figur («*Mange* av disse nye borgerne», s. 13) kommer Storhaug til det hun ser som roten til ondet:

Beklageligvis er mange tilfeller av overgrep mot enkeltindividet særlig tett knyttet til personer og grupper med røtter i den muslimske verden (ibid).

Denne setningen er selv et godt eksempel på problem antydnet gjennom vagt omfang («mange tilfeller», «personer og grupper»), og noe av det mest vage er jo det som ser konkret ut, nemlig «den muslimske verden». For hva er det? Fins det en enhetlig «muslimsk verden»? Selvsagt ikke,

men det forhindrer ikke Storhaug i å fortsette slik: «Integreringen av muslimer i Vesten [...] Særlig er islams kvinnesyn [...] islams problematiske forhold til både menneskerettigheter og kritisk refleksjon [...] Islam er derfor et sentralt tema i boken» (s. 13). Religionen islam framstilles altså som en uddifferensiert, enhetlig størrelse, og denne delen av muslimers liv forstørres i teksten slik at den utgjør den essens som alle muslimer kan reduseres til. Delen, som i praksis kan være stor eller liten, står ikke bare for helheten, den *er* helheten. Men Storhaug ser problemet og følger derfor opp med å si: «Selv er jeg ofte opprørt over hvordan muslimer generelt omtales som én gruppe.» (ibid) Dette er en annen figur som går igjen hos Storhaug, nemlig den uegentlige benektelsen – man benekter det som ellers i teksten bekreftes. Prototypen her er utsagnet «jeg er ikke rasist, men ...», og hos Storhaug heter det videre «For meg er det uinteressant om en person er født muslim eller ikke», (men) det «interessante er hvorvidt vedkommende vil løfte religionen sin ut av den private sfæren og inn på den offentlige arenaen [...] Muslimer som har slike aspirasjoner, kaller jeg i tråd med vanlig språkbruk *islamister*; de er politiserte muslimer» (ibid). Først omtales med andre ord alle muslimer under ett som et problem, som en enhetlig gruppe, dernest benektes det samme, og det hevdes at det ikke dreier seg om fødsel eller natur/essens, men om en bestemt politisk form, *islamismen*. Men hvis islamismen var problemet, burde man ikke gjøre islam som sådan til problem slik Storhaug gjør både før og etter dette forbeholdet.

LES MER: [Hatprat i første person flertall](#)

Hvis vi så ser på selve boken, viser det samme mønsteret seg – men først kommer en annen figur, nemlig argumentet ut fra enkelttilfeller. Dette er en gjenganger hos Storhaug; først kommer en fortelling om et æresdrap i Norge (på Anooshe, som ble drept av sin ektemann i 2002) og deretter et i Sverige (Fadime, som ble drept av sin far, også i 2002). Drap på kvinner er avskyelig, men det som kjennetegner disse drapene – i motsetning til norske menns drap på sine kvinner – er at disse drapene er kulturelt bestemt: Anooshes drapsmann «er et produkt av en kultur» (s. 26).¹⁴ Denne kulturen produserer mord, og sammenhengen ser ut til å være ubrytelig, ifølge Storhaug. Videre er dette problemet økende i Norge, siden nær sagt alle med muslimsk bakgrunn i Norge henter ektefeller i «opprinnelseslandene» (s. 28–34), ifølge Storhaug. For pakistanere er nemlig ekteskap det primære «innvandringsverktøy» (s. 41).¹⁵ Påstanden er altså at det importeres en kultur til Norge som blant mye annet kan påby æresdrap. Etter en rekke krumspring uti demografien, framstiller så Storhaug nok en enkelthistorie, denne gangen om «Mina» – en pakistansk innvandrerkvinn med en grotesk historie om overgrep og vold, men en som ender lykkelig idet Mina klarer å bryte ut av kulturtvangen. Etter denne i og for seg positive utviklingshistorien, møter vi så igjen denne benektelsesfiguren:

Selvsagt vil jeg aldri forfekte at Mina og barnas erfaringer med grove overgrep fra hel- og halvkriminelle menn i storfamilien er et utbredt fenomen [...] Minas liv viser imidlertid hvordan en storfamilie gjerne reagerer når en kvinne vil bryte ut av et uverdige liv. (s. 46–47)

Først nektelsen – selvsagt vil hun ikke hevde at grotesk vold og seksuelle overgrep er utbredt i miljøer med røtter i Pakistan – så bekreftelsen; «imidlertid» er det «gjærne» slik dette miljøet

reagerer. Påstanden er altså at de arbeidsinnvandrerne som kom til Norge fra Pakistan på 1970-tallet, fortsatt lever i storfamilier, med samme kultur som i landsbyene de opprinnelig kom fra, en tilværelse hvor

den ene kvinnen er like hjelpeløs i systemet som den andre, og like beredt til å dolke en «søster» i ryggen som den andre er det, hvis hun bryter med kulturelle normer [...] I dette storfamiliesystemet er det så godt som ingen som våger å stole helt på den andre, da man vet at slingringsmonnet er så godt som null. Derfor blir det så mange løgner, så mye manipulasjon, spill og bedrag. [...] Når den potensielle angiveren sover i samme rom, eller i naborommet, tvinges man inn i uærligheten, inn i mistenksomheten. (s. 47)

Siden kulturtvungen er (nesten) absolutt, videreføres en voldelig og forbrytersk kultur i Norge, hvor alle barn tidlig lærer å lyve og bedra, at løgn «lønner seg» (s. 48). Eller sagt med andre ord: (nesten) alle muslimer er løgnere. Og dette er et vesenstrekk, del av essensen i en uforanderlig kultur, siden «Landsbyen lever – i Norge» som tittelen på et kapittel i boken heter (s. 50). «Dermed», sier Storhaug, «kommer de seg heller aldri ut av landsbyen» (ibid). Ordet «dermed» angir en logisk følge, en nødvendighet; man kommer seg aldri ut, problemet er del av kulturen og religionen på en helt essensiell måte. Ifølge Storhaugs «analyse» er altså problemet like kulturelt som det er uunngåelig, og det videreføres gjennom «henteekteskap» med søskenbarn.¹⁶ Derfor er heller ikke løsningen på de problemene som Storhaug er opptatt av, integrasjon gjennom «arbeid og utdanning»,¹⁷ kulturen er problemet, og den forsvinner ikke i «landsbyen».

Det er egentlig unødvendig å si det, men for ikke så veldig lenge siden var det ikke helt uvanlig å hevde at de fleste jøder var løgnere, at de levde i en egen, vesentlig forskjellig kultur, og at denne var ubrytelig. Jøden ble ikke mindre jøde av å ha utdanning eller en godt betalt jobb. Derfor er det også slik i Storhaugs verden at ingen fra denne gruppen er pålitelige; bruk av skjulte tvangsekteskap for å hente nye medlemmer fra egen kultur til Norge, er slik en modus som «brukes samvittighetsløst av norskpakistanere vi helst vil tro er velintegreerte: jusstudenter, medisinerstudenter, etc.» (s. 72). En folkegruppe som i all vesentlighet er samvittighetsløse løgnere, kan man selvsagt heller ikke stole på i en offentlig debatt, og Storhaug kan fortelle at hun «har dokumentasjon om konkrete personer innen det ledende innvandringspolitiske miljøet som [...] også gjennom fusk og overgrep henter nye familiemedlemmer til Norge. Av bl.a. hensyn til deres barn vil jeg ikke nevne navn» (s. 73). Dette er ett av mange eksempler i boken på det som ellers kalles brønnpissing. Når det ikke nevnes navn, stemples en hel gruppe, og effekten er at ingen kan feste lit til denne gruppen mennesker. Deres talsmenn er mistenkeliggjort *en masse*. Den etterfølgende beklagelsen av at dette bare «illustrerer [...] hvorfor det er så vanskelig å få en ærlig og faktabasert debatt om innvandrerfusket og overgrepene», fungerer som en slags nektelse; hun er ikke mot dem, men vil ha en ærlig debatt om fakta. En slik debatt kan man imidlertid ikke ha med folk som er uærlige overgripere. Og igjen, disse problemene kan ikke løses med integrering i arbeid og utdanning, fordi «politikere med tette bånd til storfamilie og etniske miljø preget av en føydal kaste- og klankultur, vanskelig kan opptre med selvstendige meninger løsrevet fra de maktstrukturene de er født inn i» (ibid). Ingen representant for denne minoriteten kan ha egne

meninger, de er «født inn i» kulturtvungen som gjør dem uærlige, de er alle – også de tilsynelatende integrerte – skyldige i løgn og overgrep.

Derneft følger kapittel fire, som også består av en rekke enkeltfortellinger og slutninger fra vagt omfang. Fellesnevner her er forskjellige former for overgrep, omsorgssvikt og vold mot barn og kvinner. Kapittel fem følger opp med fortellinger om kjønnslemlestelse. Alt dette er groteske historier, og det er forbrytelser det handler om. Kapitlet ender med en rekke spørsmål om hvordan slikt kan foregå, og hvorfor «utvises det ikke nulltoleranse overfor et slikt avskyelig overgrep» som kjønnslemlestelse? Og svaret hos Storhaug er, som man vil forstå på dette punkt i boken: «Det handler også om islam», som kapittel seks heter. Og det gjør det sannelig; vi får vite at absolutt alle de enkeltskjebner, problemer, forbrytelser og overgrep som de foregående 130 sidene har omhandlet, dreier seg om folkegrupper som «har røtter i den muslimske verden» (s. 131). Også her innledes det med benektelsesfiguren: «Islam har ikke bare ett ansikt. Islam er en svært mangfoldig religion som praktiseres og tolkes ulikt fra land til land» (ibid). Men, fortsetter hun, det «bærer [...] galt av sted å kategorisk hevde at kulturelle praksiser som familieavtalte ekteskap, kjønnslemlestelse, æresdrap og kvinneundertrykking generelt ikke også har noe med islam å gjøre» (ibid). En mangfoldig religion, men «generelt» har altså både de groveste forbrytelser og allmenn kvinneundertrykking «noe med islam å gjøre».

«Hva er det med islam som skaper konflikter på så mange samfunnsplan?», spør Storhaug (s. 131), og problemstillingen er symptomatisk ved sine implikasjoner. Spørsmålet forutsetter at det faktisk er «islam» helt generelt som «skaper» så mange «konflikter». Islam blir gjennom spørsmålet til en enhetlig og konfliktskapende, negativ kraft. Muslimer er altså bærere av noe vesentlig felles som skaper konflikt, og dette er utelukkende deres – eller kulturens, dvs. «islams», skyld. Kulturtvungen for individer «født inn i» islamsk kultur er, som vi har sett, absolutt, ifølge Storhaug. Dermed blir problemkomplekset også langt mer omfattende enn selv det å inneholde «kulturelle praksiser» som er forbryterske: «Noe av forklaringen på muslimers konflikter med et sekulært demokrati som Norge er å finne i de grunnleggende elementene som islam er tuftet på» (s. 132). Denne minoriteten er altså en enhetlig gruppe som uvegerlig kommer i en rekke konflikter med selve grunnlaget for det norske samfunnet, «et sekulært demokrati», på grunn av «de grunnleggende elementene» i sin religion. Islam lar seg ikke forene med «Norge», blant annet fordi muslimene i sin «natur» er teksttro, bundet til religionens bokstav. Og når Storhaug så legger ut om disse «grunnleggende elementene», bygger mye av argumentasjonen på retoriske grep som vi alt har beskrevet, men med ett viktig tillegg: argument basert på autoritet som skriftlærd. Dette er en gjenganger i den islamofobe diskursen, nærmest et sjangertrekk, og består i at skribenter som verken kan arabisk eller har noen teologisk utdannelse, later som om han eller hun er skriftlærd ved å sitere fra Koranen og slå om seg med arabiske fraser så som «*idda*», «*ummah*», «*mahr*», «*itjihad*», «*aqlid*», «*jahiliyya*» og selvsagt «*sharia*» og «*jihad*».¹⁸

Dette er flertydige termer, som er omdiskutert innenfor forskjellige islamske tolkningstradisjoner – men etter den nevnte benektelsen ties det om det faktum at islam er en «svært mangfoldig religion». I stedet følger en endeløs demonisering av islam – hele tiden i entall – og vinklet spesielt

mot kvinner og kvinnespørsmål, samt seksualitet. Uten påfallende respekt for kontradiksjonsprinsippet hevdes det slik at 1) «Islam anser kvinnens seksualitet som sterk og dermed farlig. Kvinnen er fristeren, mannen offeret.» (s. 134), og 2) «Islams syn på mannen er at han nærmest er et notorisk seksuelt udyr, som vil kaste seg over enhver kvinne [...]» (s. 141). Sterke drifter på begge sider altså, men hvem som er offer, blir jo litt utydelig. I alle fall blir den noe underlige konklusjonen at det er muslimske samfunn som er preget av en gjennomgående «seksualisering av relasjoner mellom menn og kvinner» (s. 142), og ikke for eksempel de vestlige. Enda mer urovekkende er den etterfølgende slutningen fra den påståtte «seksualisering av menneskelige relasjoner» i islam til at dette «kan ende med overgrep mot barn, ikke minst misbruk innad i storfamilier» (s. 142). «Ikke minst» er jo ikke et helt presist uttrykk, og behøver ikke bety «mest» eller «stort sett», men Storhaug har, som vi har sett, slått fast at muslimer i Norge lever i storfamilier, etter mønster fra de landsbyene de ifølge henne kommer fra. Mer eksplisitt er imidlertid den etterfølgende påstanden: «at seksuelle overgrep mot barn skjer innad i en muslimsk storfamilie burde ikke vekke overraskelse» (s. 143). Når noe ikke burde «vekke overraskelse», så betyr det at det er vanlig, om ikke regelen så i det minste en normaltilstand.

Selv i de mest universelle og grunnleggende menneskelige følelser er altså denne minoriteten avvikende. De er ikke glad i barna sine, barn brukes som midler, de mishandles, de kan gjerne drepes om de er ulydige, og de misbrukes altså også seksuelt. Vi har alt sett at «de» får barn for å bruke dem som innvandringsverktøy via hente-ekteskap, og også dette er del av kulturtvungen, i og med at det er del av «islam», og her er Storhaug langt inne i Eurabia-sjangeren: «Islam skulle ikke bare ekspandere ved krig, men også ved befolkningsvekst» (s. 140). Det ultimate mål for muslimene er, ifølge Storhaug, «på sikt å etablere et kalifat i Europa» (s. 220), og siden «islam» ifølge henne både *betyr* og *er* «underkastelse» (s. 184, s. 248), vil ingen muslim kunne være imot dette, og målet for muslimene er å gjøre alle oss andre, dvs. dagens majoritetsbefolkning, til «dhimmier under sharialoven» (s. 257). Dette er Eurabia-konspirasjoner av Fjordmann- og Anders Behring Breivik-kaliber, og det er verdt å merke seg at dette i 2006 kunne stå i en bok utgitt på et relativt anerkjent forlag, en bok som ble omtalt, til dels meget positivt, i mainstream dagspresse, utgitt med støtte fra «Institusjonen Fritt Ord».

Hege Storhaug leder som nevnt «Human Rights Service», Carl I. Hagens favoritt-tenketank,¹⁹ og har vært en premissleverandør for noen deltakere i innvandringsdebatten. Det som imidlertid gjør denne boken interessant, er at den utgjør et svært tydelig eksempel på hvordan dagens rasisme er kulturalisert. Hun argumenterer overhodet ikke ut fra rase, og tar eksplisitt avstand fra begreper som rasisme, islamofobi og nyrasisme – de utgjør ifølge Storhaug kun rene forsøk på å kneble motstandere i en debatt.²⁰ Uten eksplisitt å operere med et rasebegrep, omtaler hun imidlertid verdens muslimer som én gruppe. De gis en rekke stereotype egenskaper ut fra det Storhaug ser som «grunntrekkene i islam». En religion fortolkes med andre ord på en bestemt måte, som så i sin tur blir til uunngåelige grunntrekk ved en hel befolkningsgruppe: løgnaktighet, kvinnediskriminering, æresdrap, vold, barnemishandling, incest, trygdemisbruk, voldtekt, korrupsjon.²¹ Dette er eksempler på det som ofte kalles «metonymisk magi»²² som går ut på at isolerte, negative trekk ved noen individer kommer til å stå for «en stor andel ... mange» i en hel gruppe, for så til slutt å bli

til vesenskjenntegn ved hele gruppen. Språklig oppstår denne magien ved hjelp av en rekke retoriske virkemidler som vi alt har analysert; argumentasjon ut fra ubestemt mengde, uekte benektelser, enkelttilfeller, subjektiv opplevelse, anekdotisk belegg, og løsaktig bruk av statistikk – hele tiden krydret med ensidige og negative «teologiske» påstander om islam.

For ordens skyld; alt dette er ugyldige former for argumentasjon, men de bidrar alle til å konstruere et verdensbilde som bare kan gi opphav til og styrke allerede eksisterende «indiscriminate negative attitudes and sentiments concerning Islam and Muslims», som er én definisjon av islamofobi.²³ Hege Storhaugs bok utgjør en god illustrasjon av hvorfor vi trenger dette begrepet, selv om det er omdiskutert.²⁴ Det er hevet over tvil at Storhaug fremmer et essensialistisk syn på muslimer, forstått som en enhetlig gruppe. Vi snakker altså om noe annet enn religionskritikk eller kritikk av enkelte handlinger hos noen individer, det hun fremmer, er et syn på muslimer og islam som sådan, «indiscriminate» og essensialistisk. Dertil kommer hos Storhaug det vesentlige poeng at hennes utpensling av islams negative trekk framstår som uforanderlige; hovedproblemet både for kultur og individ ligger ifølge Storhaug i det hun kaller det «fastlåste forholdet til islam og sharia» (s. 154).

Og på samme måte som kulturtvungen er absolutt for individet, er også kulturen selv fullstendig fastlåst, faktisk stagnerte det Storhaug kaller «islam», alt på 1100-tallet. Etter det har det lille som verdens muslimer har sett av framskritt, vært «et resultat av europeisk påvirkning» (s. 163), for eksempel gjennom kolonialismen.²⁵ Siden problemet ifølge Storhaug ligger i religion og kultur, er det viktig for henne å avvise at eventuelle samfunnsproblemer i land hvor muslimer utgjør flertallet, kan ha noe som helst med vestlig imperialisme, kolonialisme, krig og utbytting å gjøre. Problemet er kulturelt og religiøst, og dermed ikke politisk. Kjernen ligger i «islams problem med å tilpasse seg den moderne verden» (s. 164), og det er «essensen i islam» (s. 166) som gjør at mange muslimer er sinte på «Vesten» i dag. Faktisk er dette sinnet både urimelig og kontraproduktivt ifølge Storhaug, som endatil siterer «islamkjenneren» Paul Berman som «påpeker» at i «nyere historie har ingen andre land kjempet så hardt og så lenge på vegne av muslimske befolkninger som USA» (s. 167). Nå kan det hende at pårørende av ofrene for det USA-støttede folkemordet i Indonesia under Suharto, ofrene for Bush-regimets kriger i Irak og Afghanistan eller den jevne palestiner har gode grunner til å være uenige i dette, men ifølge Storhaug og Berman er problemet at de foretrekker å gå «hodestups inn i offerrollen» (s. 166) i stedet for å ta et oppgjør med «islam». Mitt poeng er ikke bare at Storhaugs analyse på dette punktet virker urimelig, men at denne måten å kulturalisere problemet på fungerer ideologisk på minst to måter. For det første innebærer det at ethvert samfunnsproblem i denne delen av verden blir evig og uløselig, i og med at endring og forbedring kun kan finne sted hvis disse landene oppgir sin kultur. Men minst like viktig er det nok at islamofobien, som vi ser, bidrar til å legitimere Vestens aggressive politikk overfor muslimske land. Glemt er ekstreme bombekampanjer, folkerettsstridige invasjon og kriger, kontinuerlige droneangrep, tortur og økonomisk utbytting, og det som gjenstår, er stagnerte kulturer som Vesten forsøker å hjelpe. Dette er nok en viktig side ved islamofobiens vekst i vestlige land de siste tiårene – også en parallell til rasisme for øvrig; den legitimerer utbytting, og lar ofrenes problem framstå som selvforskyldt, og om det dreier seg om gener eller kultur, så er resultatet her det samme.²⁶ Det

er ikke spesifikke og komplekse politiske og historiske maktforhold som ligger til grunn for samfunnsproblemer i disse delene av verden; her er det bare kultur som er forklaring.

LES MER: [Kulturmøter og utopier](#)

Dette innebærer videre at Storhaug bringer inn nok en figur fra det rasistiske arsenal, i og med at en folkegruppe benektes samtidighet, det Johannes Fabian har kalt «denial of coevalness»²⁷. Siden verdens 1,6 milliarder muslimer er uløselig knyttet til en religion som stagnerte på 1100-tallet, er de heller ikke våre samtidige, de er ikke *moderne*, men tilbakeliggende. I sin kritikk av muslimenes nærvær i Norge søker altså Storhaug å stille seg på framskrittets og det modernes standpunkt, hvor problemet med denne minoriteten blir at grunntrekk ved deres religion ikke lar seg forene med det hun kaller «vestlige frihetsideer». Hun inntar slik en universalistisk posisjon, men det er hele tiden en *vestlig* universalisme, dvs. en form for partikularisme.²⁸ Derfor blir også kritikken av konkrete overgrep uten politisk kraft, den krever at den andre skal bli lik oss, tilpasse seg *vår* versjon av det universelle, som ikke nødvendigvis er universelt. Sagt på en annen måte; Storhaugs kritikk av overgrep for eksempel mot kvinner er ikke formulert som konkret kritikk av enkelte personer eller subgrupper, men den er allmenngjort til å gjelde alle muslimer, og blir derfor ikke annet enn spredning av stereotyper. Det burde for eksempel ikke være vanskelig å framsette en universelt gyldig kritikk av kjønnslemlestelse eller æresdrap på kvinner, som begge er *uten* støtte i islam, men når denne høyst legitime kritikken av en spesifikk praksis blir del av en universell kritikk av *alle muslimer*, mister også kritikken sitt politiske innhold. Som Unni Wikan sier i sin nyanserte og komplekse studie:

Æresdrap forekommer på tvers av religioner og trosretninger. Det skjer blant kristne, muslimer, hinduer og buddhister, så vel som blant ikke-troende og ikke-religiøse mennesker av mange slag. [...] Poenget er at den kobling enkelte har foretatt mellom islam og æresdrap, er et mistak.²⁹

Dette mistaket er overalt i Storhaugs bok, og gjelder, som vi har sett, nær sagt ethvert negativt forhold, men det som gjør det til litt mer enn uinteressante stereotyper, at de blir forsøkt begrunnet universalistisk. Universelle menneskerettigheter og feminisme settes slik opp som den bakgrunn som gjør at «islam har store problemer med det moderne», men resultatet er at begge saker – både universalismen og kritikken av overgrep – blir skadelidende. Den vestlige opplysningstradisjonen blir gjennom denne formen for islamofobi, for muslimer, lett ensbetydende med rasisme og krav om at de må oppgi sin mindreverdige kultur. Det er en direkte skadelig strategi for å få til endring og forbedring. Selv noe så grotesk som æresdrap på kvinner er del av en spesifikk kulturell kontekst som man må forstå ut fra sine komplekse forutsetninger og konkrete maktsammenhenger for å kunne bidra til frigjøring. Dersom man i sine bestrebelser på å bekjempe en slik praksis kun bidrar til å spre stereotyper, skader man kampen mot disse overgrepene, samtidig som man diskrediterer en kritisk universalisme som er det eneste våpen vi har til å forstå og kritisere repressive praksiser. Det fins ingen universalisme utenfor de konkrete kamper den inngår i, den er selv situert, og dersom dette neglisjeres, vil vestlig universalisme framstå som kun det, vestlig partikularisme, og snarere forbindes med en lang tradisjon for overgrep og imperialisme enn med kritisk frigjøring.³⁰

Islamofobien depolitiserer, noe som innebærer at samfunnsforhold unndras analyse ut fra maktforhold eller historiske sammenhenger, og i Storhaugs tilfelle gjelder dette også ethvert problem som «muslimer» kan knyttes til, inkludert fenomener som er utbredt i alle moderne samfunn, fra vinningsforbrytelser til begynnende gettodannelse. Slik blir også samfunnstrekk som bunner i økonomisk politikk, makt- og klasseforhold, usynlige innenfor et kunnskapsregime som kun ser «islam». Denne minoriteten skiller seg, som vi har sett, fra majoriteten ved at det er kulturen som styrer dem, mens «vi» styrer oss selv, og nyter kulturen etter ønske.³¹ Når kultur forstås som det essensielle og uforanderlige vesenstrekket ved en hel befolkningsgruppe, slik at den kan diskuteres som én og enhetlig negativ, blir det klart at kulturen fungerer som natur innenfor denne konstruksjonen av det virkelige. Kulturen antar naturens form, eller med andre ord; den har samme funksjon som rasebegrepet hadde innenfor det man kunne kalle klassisk rasisme. Slik jeg ser det, fungerer denne formen for islamofobi fullstendig analogt med andre former for rasisme og bør derfor også kalles nettopp det.

At vi dermed opererer med et begrep om rasisme uten rase, burde egentlig ikke overraske. For det første er dette noe islamofobien deler med moderne former for anti-semittisme og rom-hat, som vel er de tre viktigste formene for rasisme i Norge i dag. Vi ville ikke nøle med å kalle en glødende anti-semitt eller rom-hater for rasist helt uavhengig av om han eller hun faktisk mener at jødene eller rom-folket er en rase. Historisk sett er rasismen åpenbart tett knyttet til kulturbegrepet fra begynnelsen av, det (kvasi-)vitenskapelige tillegget av raseteori var verken det som skapte rasismen eller særlig viktig for dens praksis i skrift, tale eller handling. Raseteoriene er fra begynnelsen av kulturteorier, og de er uløselig knyttet til imperialisme og kolonialisme; tanken om hvit overlegenhet var viktig som begrunnelse for utbytting av andre folkeslag.³² Robert C. Young har påpekt hvordan «Race, therefore, like ethnicity, has always been a cultural, as well as a political, scientific and social construction».³³ Rasisme har alltid dreid seg om «kultur» mer enn «biologi»; dvs. hvordan disse minoritetene levde (virkelig eller innbilt) sine liv, og hvordan deres personlighet var preget av denne kulturen på måter som var evige og uunngåelige; løgnaktige, gjerrige, skitne, tyvaktige og ikke minst: umulige å assimilere.

Rase etter raseteoriens (skinn-)død

Raseteorier gjenspeiler, legitimerer og dekker over maktforhold; de gjør undertrykkelse til noe «naturlig». Historisk er det derfor ikke så overraskende at de vestlige raseteoriene ble til omtrent samtidig med at Vesten la andre land og befolkninger under seg. Etter hvert som Spania erobret store deler av det latin-amerikanske kontinentet, og drepte, undertrykte og slavebandt den opprinnelige befolkningen i disse områdene, oppstod det også en debatt om legitimiteten av denne politikken. Best kjent er nok diskusjonen mellom Bartolomé de Las Casas og Juan Ginés de Sepúlveda på midten av 1500-tallet, der Las Casas kritiserte behandlingen av indianerne, mens Sepúlveda rettferdiggjorde den gjennom en rekke antakelser om indianernes laverestående og «barbariske» natur.³⁴ Las Casas mente at også indianerne var skapt av Gud, med samme status og rettigheter som andre mennesker, og senere raseteorier har valgt én av to veier ut av det

problem som dermed var påpekt. Én teoriretning har ment at det måtte ha eksistert flere menneskeraser fra begynnelsen av, altså at Bibelens skapelsesberetning kun forteller om den rasen som stammer fra Adam og Eva, mens de andre, pre-adamittiske rasene da allerede eksisterte – og at skapelsen var et sannsynlig forsøk fra Guds side på å løse det kaos som hadde oppstått som et resultat av de andre, laverestående rasenes liv på jorden. Denne polygenetiske, preadamittiske tradisjonen hadde det problem ved seg at den kunne oppfattes som å stå i strid med Bibelen, men den hadde selvsagt store fordeler av politisk art, for eksempel at det ikke var samme grunn til å bekymre seg over hvordan disse laverestående rasene burde behandles, siden de ikke kunne tilkjennes samme verdi eller status som de fullt ut menneskelige folk, de som var skapt i «Guds bilde». Den andre, monogenetiske tradisjonen antar at alle mennesker har samme opphav, men at de forskjellige rasene oppstod ved at noen befolkningsgrupper degenererte i forhold til det adamittiske utgangspunktet.³⁵

Begge disse tradisjonene er i utgangspunktet rasistiske ved at de opererer med et strengt hierarki mellom de forskjellige menneskerasene. Den viktigste forskjellen mellom dem, både i politisk og vitenskapelig forstand, er imidlertid at der den polygenetiske tradisjonen antar at det fins biologisk enhetlige raser med uforanderlige faste egenskaper, antar den monogenetiske teorien at rasene endrer seg som et resultat av påvirkning fra miljø, omgivelser og kultur. Hvis man først skal ha en teori om raser, er det klart at den monogenetiske er å foretrekke, fordi den impliserer at det fins håp – hvis noe er degenerert som et resultat av et uheldig miljø, kan det vel også regenereres om miljøet endres til det bedre? Derimot er det intet håp for de laverestående raser ut fra den polygenetiske teorien; rasene er i sitt opphav forskjellige og deres hierarkiske orden kan ikke endres eller forbedres på «kunstig» vis. Og i historien om vestlig rasisme er det denne siste tradisjonen som har stått sterkest i moderne tid, i form av «vitenskapelige» teorier om at det fins helt distinkte og enhetlige folketyper med sine respektive egenskaper og særtrekk. Nå hersker det imidlertid en sjelden grad av enighet innenfor alle relevante vitenskapelige disipliner om at det *ikke* fins menneskelige raser. Biologisk og genetisk sett er det meningsløst å snakke om menneskeraser, blant annet fordi all forskning viser at menneskeheten har felles genetisk opphav, at utveksling av gener mellom folkegrupper alltid har funnet sted, og fordi det som et resultat er større genetisk variasjon innenfor folkegrupper/raser enn det er mellom dem. Det er for eksempel større genetisk avstand mellom folkegrupper i Afrika enn det er mellom enkelte afrikanske folkegrupper og europeere. Derfor koker også raseteoriene som oftest ned til hudfarge, men som genetikeren David Suzuki sier: «To geneticists, classification based on skin color gives us groupings that are biologically meaningless.»³⁶

Hjernevask

Rase som sosial og kulturell konstruksjon lever allikevel i beste velgående, noe rasismen også vitner tydelig om. Rasebegrepet har altså en reell eksistens, ikke i vitenskapelig forstand, men som sosial, politisk og kulturell virkelighet. «Rase» i betydningen strengt adskilte og essensielt enhetlige folkeslag viser ikke til noe virkelig eller fysisk eksisterende, men det er en forestilling som har stor

betydning og innvirkning på mange menneskers liv. Slik er det rasetenkningens (og rasismens) sterke kulturelle, politiske og sosiale eksistens som er bakgrunnen til at forsøkene på å gjeninnføre vitenskapelige versjoner av raseteoriene ikke opphører. Hva som ofte følger med slike uvitenskapelige forsøk, ble tydelig i en norsk sammenheng i forbindelse med tv-serien «Hjernevask» som gikk på NRK i 2010.³⁷ Denne serien inneholdt syv programmer, som drøftet emner som kjønn, likestilling, lønnsforskjeller, homofili, seksualitet, vold og rase, hele tiden med fokus på biologiske faktorer. Programmene ble sendt i beste sendetid, og skulle altså være en faktabasert populærvitenskapelig serie. Den ble også promotert som undervisningsfjernsyn, og selges fortsatt som sådan av NRK, anbefalt til bruk både på både ungdomstrinnet og i videregående opplæring. Som ekte tendensromaner hadde alle disse programmene en klar dramaturgi, og dramaturgien eller retorikken i programmet er avgjørende, som vi skal se. Raseprogrammet åpner med at Harald Eia besøker en hundeutstilling sammen med barna sine, og poenget er at det jo er store synlige forskjeller på hunderasene, selv om de er genetisk temmelig like.³⁸ Fra dette common sense-utgangspunktet i det vi kan se med våre egne øyne, argumenteres det for at det faktisk kan sies å eksistere menneskeraser. Det første argumentet for eksistensen av systematiske, arvelige forskjeller mellom menneskegrupper er hentet fra friidrettens løpsøvelser. Verdens beste sprintere tenderer som kjent mot å stamme fra Vest-Afrika i genetisk forstand, mens øst-afrikanere er overrepresentert i verdenseliten innenfor langdistanseløpene. Dette er greit nok, men neppe noe godt argument for eksistensen av raser i biologisk betydning – om man da ikke vil mene at disse predisposisjonene for henholdsvis sprint og langdistanse korrelerer med en rekke andre signifikante egenskaper som gjør at vi kan konkludere med at det fins to forskjellige menneskeraser på det afrikanske kontinentet.³⁹ Eller man kunne snu på det og si at det snarere er et argument mot den vanlige antakelsen av at det fins én afrikansk eller negroid rase, fordi slike forskjeller viser nettopp hvor enorm genetisk diversitet det er *innenfor* de afrikanske folk.

Med det neste eksempelet nærmer vi oss det programmet var ute etter, nemlig det som er «over snippen» som programleder Eia uttrykte det. Utgangspunktet her var noen mye omtalte undersøkelser av de såkalte askenas-jødene, som viser at de ser ut til å ha visse predisposisjoner for intellektuelt arbeid; de scorer høyt på gjennomsnittlige IQ-tester, har en uvanlig stor gruppe forfattere, forskere og kunstnere av betydning, uventet mange Nobel-prisvinnere og professorer ved amerikanske eliteuniversiteter. Ifølge «Hjernevask» er dette det mest intelligente og «smarteste folkeslaget». De skiller seg ikke bare fra majoritetsbefolkningen i Europa og USA, men de skiller seg også fra andre jøder, hva enten de befinner seg i Europa, USA eller Israel. De «forklaringene» som gis på dette i programmet, er imidlertid mest kulturelle, sosiale og historiske, primært at askenasiske jøder i middelalderen stort sett hadde ikke-manuelt arbeid; først og fremst drev med pengeutlån (som ble ansett som syndig og forbudt aktivitet for de kristne), finans og bokføring, noe som skilte dem fra andre folkegrupper. Resultatet var, ifølge denne teorien, at de «smarteste» innenfor denne folkegruppen ble de som lyktes best, ble rikest og fikk flest barn – og spredte sine gener i en folkegruppe som stort sett giftet seg med hverandre. Forutsetningen er altså at de fins et «IQ-gen», som det kalles i programmet. Noe slikt er imidlertid ikke påvist, og denne teorien, som presenteres gjennom et intervju med fysikeren Gregory Cochran,⁴⁰ er bare «en hypotese», sier Eia.⁴¹ Men at det også er en svak hypotese, med liten tilslutning blant forskere på feltet, nevnes

ikke.⁴² Uansett er det vanskelig å se at dette kan være belegg for at det fins raser i biologisk forstand – for øvrig heller ikke i den betydning at det fins *to* jødiske raser. Det fungerer imidlertid retorisk som en pekepinn på at det ikke er *utenkelig* at det fins former for systematisk korrelasjon mellom arvelige intellektuelle egenskaper og større geografisk bestemte befolkningsgrupper.

Fra og med innslaget med Cochran tar programmet både for gitt at det fins menneskeraser og at det faktisk er signifikant forskjell mellom «rasene» hva intelligens angår. Og neste innslag er et intervju med Richard Lynn, forhenværende professor ved universitetet i Ulster.⁴³ Lynn slår bramfritt fast at nordøst-asiater er mest intelligente, tett fulgt av «hvite» og så blir folk stort sett mindre intelligente jo lenger sør man kommer, med urbefolkningen i Australia og buskmennene i Kalahari-ørkenen på sisteplass. De to sistnevnte gruppene har ifølge Lynn en IQ på henholdsvis 64 og 60, altså det vi ville kalle mentalt tilbakestående eller psykisk utviklingshemmede. På spørsmål fra Eia forteller Lynn at disse menneskene i vår del av verden for eksempel kan jobbe som søppeltømmere; vel og merke kan de være bak på bilen og tømme søppelkasser inn i bilen, ikke kjøre den, eller de kan klare jobben som gatefeier – «that sort of thing». Lynn får altså framsette sine åpenbart rasistiske påstander uimotsagt, kun akkompagnert av Eias fnisende latter, og et spørsmål om ikke Lynn synes at det er litt «frekt» («rude») å si disse tingene. Nå kan det jo være frekt å si om en overvektig person at han eller hun er feit, men det gjør ikke vedkommende mer eller mindre overvektig, eller som Eia kommenterer, så er det Lynn sier, «litt drøyt, men han kan jo sitte på riktige tall» hva IQ og rase angår. Vi kommer tilbake til Lynn, men det er verdt å merke seg dette utsagnet: Lynns «tall» innebærer at omtrent halvparten av Afrikas befolkning er mentalt tilbakestående. Dette «kan» altså ifølge Eia være «riktige tall». Her er det lov å tenke sitt, både om utsagnet og den sammenhengen hvor det kan framsettes.

Neste innslag er så et lite intervju med psykologen Richard Nisbett. Eia finner grunn til å fortelle at han «befinner seg på venstresiden», og han har forsket på forholdet mellom rase og intelligens. Nisbett sier det åpenbare, altså at Lynns såkalte forskning er svært dårlig på alle mulige måter; metodisk, teoretisk og empirisk. Det som derimot ikke går fram av intervjuet med Nisbett, er at han selv står for det motsatte standpunkt i forhold til programmets tendens, altså at intelligens i liten grad er arvelig, og at forskjell i testresultat mellom folkegrupper må forstås på basis av kultur, klasse og oppdragelse, ikke genetikk eller biologi.⁴⁴ Det vi kaller IQ, påvirkes i stor grad av kultur og miljø, og man kan derfor vanskelig sammenligne forskjellige befolkninger med de samme testene. Det faktum at man tar svært effektive kurs for å forberede seg til IQ-tester der disse brukes som opptakskriterium, viser jo også at dette er en egenskap som trenes opp.⁴⁵ Dette underslås imidlertid i programmet, og Nisbetts funksjon er å få fram at Lynn er ekstrem. Derigjennom skapes det inntrykk av at neste intervjuobjekt, som ser ut til å representere programskapernes eget standpunkt i saken, er moderat. Dette er Charles Murray, som ikke gis noen politisk merkelapp av programlederen, men han er ansatt ved den ultrakonservative tenketanken «American Enterprise Institute», og er «most famous for arguing that blacks are genetically inferior to whites», for nå å låne Paul Krugmans formulering.⁴⁶ Denne berømmelsen oppnådde Murray med boken *The Bell Curve*, som han skrev sammen med Richard Herrnstein i 1994.⁴⁷ Dette var blant 1990-tallets mest omdiskuterte bøker i amerikansk politisk offentlighet, og

har blitt gjenstand for temmelig drepene kritikk av så forskjellige folk som Stephen Jay Gould, David Suzuki, Kwame Anthony Appiah, Richard Nisbett og Christopher Hitchens, blant mange andre.⁴⁸

Murray er altså alt annet enn moderat, men hos Eia og co framstår han nærmest som en liberal, modig og sannhetssøkende humanist. Han begynner med å si at han er stolt over å være amerikaner i og med at Obama vant valget. Dette er nesten vittig når man vet hvordan Murray og hans arbeidsplass sto på for å forhindre Obama i å bli president, men det er med i programmet for at Murray kan få framstå som en slags liberal anti-rasist. Han får deretter legge fram «rene objektive fakta» om IQ-forskjeller mellom de tre rasene som han og hans meningsfeller stort sett opererer med; asiater, kaukasiere (hvite) og negroide (svarte). «Funnene» de serverer, er at IQ fordeler seg systematisk mellom disse rasene slik at (øst-)asiater er mest intelligente, med hvite litt etter og med de svarte et godt stykke lenger ned, dvs. på bunnen. Hva USA angår – og det er hovedsaken for Murray og Herrnstein – har hvite ca. 100 i IQ, mens de svarte bare scorer 85, og disse store IQ-forskjellene mellom hvite og svarte i USA har vært stabile de siste 40–50 årene, forteller Eia, og spør (retorisk) hva forskjellen skyldes: «Er det arv eller miljø?» Murray sier så at vi ikke kan vite nøyaktig hvor mye som skyldes genetikk og hvor mye som skyldes miljø, men, sier han, om det nå skulle vise seg at intelligens utelukkende er et resultat av arv, så spiller ikke det så stor rolle, fordi dette bare gjelder de store gruppene – Obama blir ikke mindre smart av at gjennomsnittet for den svarte befolkningens intelligens er lavt, fordi han er den han er uansett. Det er altså individets gener som teller på individnivå. Og det fins selvsagt intelligente svarte, selv om den store massen ikke kommer så godt ut av det. Man kan ikke behandle enkeltindivider «annerledes på grunn av gruppeforskjeller i evne», sier Murray, «hvert individ er den han er».

Dermed har altså den tilsynelatende moderate Murray fått framstille det som et objektive faktum at det 1) fins biologiske menneskeraser, 2) det eksisterer systematiske forskjeller i intelligens mellom folkegrupper/raser og 3) at disse forskjellene er arvelige og dermed uforanderlige. Det faktum at de fleste faglige autoriteter på området bestrider samtlige av disse påstandene, underslås fullstendig i programmet. Og, hva verre er, så underslås det faktum at den forskningen som ble lagt fram i *The Bell Curve*, ikke bare er omdiskutert, men fullstendig diskreditert og gjendrevet. Med Stephen J. Goulds ord, så er *The Bell Curve* preget av en «pervasive disingeniousness» fordi forfatterne «omit facts, misuse statistical methods, and seem unwilling to admit the consequences of their own words».⁴⁹ Gould var slett ikke alene om å mene at Murray og Herrnsteins bok egentlig ikke kunne kalles forskning eller vitenskap, og bokens ry har heller ikke vokst med årene. En gruppe forskere ved universitetet i Berkeley gjennomgikk for eksempel bokens bruk av statistikk og andre metoder og påviste gjennomgående at Murray og Herrnstein ikke hadde belegg for sine konklusjoner, at de misbrakte statistikk, at materialet deres i realiteten ofte viste det motsatte av hva forfatterne hevdet, at de blandet sammen virkning og årsak, og forvekslet korrelasjon med årsak-virkning.⁵⁰ Dette ties det om i «Hjernevask». Uansett er *The Bell Curve* i liten grad et stykke selvstendig forskning, det dreier seg snarere om en 845 siders litteraturgjennomgang. De hviler altså på andres empiri, og de undersøkelsene de så fortolker og setter inn i bestemte sammenhenger, er av ymse kvalitet. Og

dermed er vi tilbake til Richard Lynn, som altså trekkes fram gjennom et lengre intervju med den begeistret fnisende Eia.

Noe av det «Hjernevask» har til felles med Herrnstein og Murray, er at de tar Lynn på alvor, og noe av kritikken av *The Bell Curve* har vært at bokens resonnement faller sammen nettopp i og med at de bygger på forskere av så dårlig kvalitet som Lynn. Som Leon Kamin har påvist, forvrenger og feiltolker Lynn sin empiri på måter som virker klart rasistisk motivert.⁵¹ Det er altså snakk om en forskning som er politisk styrt, og Lynn er dypt bekymret for at «raser» med dårligere genetisk kvalitet innvandrer til Vesten, noe han tror vil lede til den vestlige sivilisasjonens undergang.⁵² Og i det politiske anliggendet er det urovekkende mange fellestrekk mellom Herrnstein og Murray og Lynn; også *The Bell Curve* inneholder bekymring over at innvandringen til USA fra 1980-tallet og utover har bestått av en stor del mennesker fra områder hvor IQ-nivået angivelig er lavt. Hovedanliggendet i *The Bell Curve* er imidlertid å hevde at siden det er slik at svarte har lavere IQ enn hvite, og IQ er overveiende arvelig, så må man slutte å innbille folk at dette kan endres gjennom utdanning, kvotering, eller velferdsstatlige ordninger. Alt slikt bør avvikes, sier de, og særlig gjelder det alle ordninger som skal hjelpe minoriteter fram til utdanning og arbeid. «Affirmative action» fører bare til at mindre intelligente folk kommer inn på universiteter og skoler der de ikke har noe å gjøre, eller at de får jobber de ikke kan klare. Og det samme gjelder støtte for eksempel til fattige (svarte) alenemødre; det fører bare til at de får flere barn, mens det motsatte resultat er det man burde strebe etter. Siden det er IQ og ikke for eksempel sosial bakgrunn som bestemmer hvorvidt folk lykkes i livet, så er alle slike tiltak i beste fall å kaste penger ut av vinduet.

Det dreier seg altså om et politisk prosjekt, hvor rase og IQ inngår som elementer i den politiske argumentasjonen. Jeg tror det kan være instruktivt å ta en liten kikk på hvordan denne politiske bruken av rasetenkningen arter seg. Et hovedpoeng i *The Bell Curve* – og i «Hjernevask» – er altså at det er målbar forskjell i intelligens mellom folkegrupper eller raser. Nå er det et faktum at afrikansk-amerikanere som gruppe har lavere gjennomsnittlige resultater på IQ-tester enn den hvite delen av befolkningen. Dette kan imidlertid forstås på flere måter. De fleste vil anta at forskjellen i resultat på slike formaliserte tester gjenspeiler forskjeller i levekår, og at de primært er et resultat av de store forskjellene mellom svarte og hvite i USA, altså av at en betydelig andel av den afrikansk-amerikanske befolkningen er fattige, bor i slumlignende områder, går på vesentlig dårligere skoler, ofte vokser opp med fattige alenemødre som ikke har høyere utdanning, er utsatt for diskriminering og rasisme, bor i områder med store rus- og kriminalitetsproblemer, for bare å nevne noen faktorer som det er rimelig å anta innvirker på barn og ungdoms utvikling av evner til å løse standardiserte IQ-tester.⁵³ Herrnstein og Murray derimot mener at forskjellen bare kan forklares genetisk, og arvelige egenskaper kan ikke påvirkes i særlig grad av kvoteringsordninger, sosial-støtte eller ekstraundervisning i skolen. Det er for å styrke dette biologiske synet på forskjeller i resultat på IQ-tester at de trenger Lynns «forskning» på afrikaneres intelligens.

Lynn siteres 24 ganger i *The Bell Curve* og omtales som «a leading scholar of racial and ethnic differences» (s. 272). Herrnstein og Murray bruker Lynn blant annet for å gjendrive teorien om at afrikansk-amerikaneres dårligere resultater enn hvite ligger i den historiske arven fra slaveriet,

segregeringspolitikken og en vedvarende rasisme. Tanken er altså at «the African black population has not been subjected to the historical legacy of American black slavery and discrimination and might therefore have higher scores».⁵⁴ Men ifølge Lynn ligger afrikaneres IQ vesentlig lavere enn tallene for amerikanske svarte, faktisk så lavt som 69 (!). Dette skal altså styrke tesen om at afrikansk-amerikaneres lave gjennomsnittlige resultater på IQ-teser er genetisk bestemt, og ikke et resultat av sosiale eller historiske forhold. Til dette er det flere ting å bemerke. For det første virker Herrnstein og Murrays argument litt søkt, når man vet at de sentrale undersøkelsene som Lynn bygget på, ble gjort i Sør-Afrika under Apartheid. Ikke akkurat en befolkning uten kjennskap til diskriminering, vold og undertrykkelse. Dessuten er de «tall» og «undersøkelser» som Lynn presenterer, uten faglig troverdighet. Kamin har påvist at Lynn uten videre konverterer andre undersøkelses median-verdier til gjennomsnitt, han ser bort fra undersøkelsenes eksplisitte opplysninger om at manglende engelskkunnskaper hos de testede personene var en hovedgrunn til de svake resultatene, at det slett ikke dreide seg om IQ-tester, men at Lynn allikevel presenterte resultatene som IQ-verdier, for bare å nevne noe.⁵⁵

The Bell Curve bygger altså i stor grad på «forskning» som framstår som rasistisk motivert, og er selv et politisk prosjekt av ganske ekstremt merke.⁵⁶ Det Harald Eia brakte til torgs i «Hjernevask», var altså sosiale og politiske konstruksjoner, ikledd vitenskapelige gevanter av mer og mindre gjennomsiiktig karakter. I seg selv var det oppsiktsvekkende at man kunne la Richard Lynn framsette sine rasistiske påstander ledsaget av en fnisende programleder, med konklusjonen om at han kunne sitte på «riktige tall». Dette blir ikke mindre påfallende av at Charles Murray deretter får framstå som en moderat humanist, som ganske enkelt slår fast noen litt ubehagelige fakta. Ikke ett ord om hvor liten støtte tanken om menneskeraser har innenfor moderne biologi og genetikk, eller for den del om hvor svakt *The Bell Curve* og lignende anvendelser av IQ-testing som indikator for genetiske trekk ved forskjellige folkegrupper faktisk står. Slik smugles rasistisk tankegods inn i et program som endatil forsøker å framstå som anti-rasistisk. Dette gjelder ikke minst i og med slutten på programmet, som er av interesse nettopp av den grunn. Murrays tese om at det fins betydelige gjennomsnittlige forskjeller mellom rasene, altså mellom svarte og hvite, får stå som et faktum; en litt ubehagelig «kunnskap» om verden. Men for å vise at dette bare er gjennomsnittlige forhold, og altså ikke gjelder på individnivå, så intervjues mot slutten av programmet Sam Pierre Mendy. Han er opprinnelig fra Afrika og meget mørk i huden, og (men) har ifølge Eia «høy utdanning og høy IQ». Saken er at han ikke får jobb, til tross for sin fire-årige utdanning innen IT. Eia spør så Mendy (som konsekvent tiltales og omtales ved fornavn, som den eneste i programmet) «hvor mye har hudfarge å si» i forbindelse med hans vansker. «Veldig, veldig mye», sier Mendy, og forsetter med en generell beskrivelse av sammenhengen slik han ser det: Hvis en norsk bedrift ansetter svarte, sier Mendy, tror folk at «den arbeidsplassen er useriøs [...] fordi den sjefen driver og ansetter svarte folk, og da kan de ikke det de gjør så godt som alle andre som ikke ansetter dem».

MER FRA AGORA: [Arkaisk modernisme](#) • [Historiens supplement](#) • [Etter uvisshet](#)

Ifølge Mendy har hudfargen hans «veldig mye» å si for det faktum at han etter over 50 jobbsøknader står uten jobb, og gir en god beskrivelse av hvordan rasisme virker i Norge, langs to

akser: Mørk hudfarge gjør det vanskelig å få jobb. Og dette er ikke bare fordi arbeidsgivere nødig ansetter «svarte», men også fordi det rår en mer gjennomgripende rasisme i samfunnet som gjør arbeidsgivernes rasistiske praksis «rasjonell». For hvis noen skulle la være å ta hensyn til hudfarge, står de i fare for å miste sine kunder, siden folk generelt regner firmaer med «svarte» medarbeidere som mindre kompetente, «useriøse». De vil ikke stole på en bedrift hvor svarte får jobb. Minst like påfallende – og talende – er neste replikk fra Mendy, som med ettertrykk understreker: «Jeg beskylder ingen for å være rasist, – her!» Offeret for rasisme i norsk arbeidsliv føler altså behov for å understreke at ingen «her» er rasister, rett etter å ha beskrevet klart rasistiske praksiser og holdninger. Det er lite som vitner så sterkt om eksistensen av et ideologisk hegemoni som dette; at den undertrykte selv benekter eksistensen av undertrykkelsen. En parallell dobbelthet preger innslaget med Mendy som helhet: Hans rolle i programmet er å vise at fordommer kan ramme et begavet individ med «feil» hudfarge, og det er et uttrykt ønske i programmet at han skal få en jobb i overensstemmelse med de kvalifikasjonene han faktisk har. Men samtidig er dette et usedvanlig klart eksempel på en velkjent rasistisk figur, som man kunne kalle «unntaket som bekrefter regelen». Dramaturgien er som følger: Murray får framsette sin «kunnskap» om at svarte som gruppe er genetisk disponert for å ha vesentlig lavere intelligens enn hvite, men Murray understreker at det jo fins «smarte» svarte, så som Obama, dernest kommer denne historien om «Sam», en svart mann i Norge med «høy IQ» og «lang utdanning innen IT». Utsagnet er med andre ord at det også fins intelligente svarte, og at alle derfor må «verdsettes som individer», som Eia sier. Dette er en type utsagn som alltid bør snus mot gruppetilhørigheten til den som bruker det; «Selvsagt fins det intelligente individer fra Rykkinn», «selvsagt fins det medlemmer av din slekt som ikke er kjeltringer» eller «ikke alle nordmenn er rasister». Det som bekreftes i figuren, er ikke unntaket (individet), men regelen (gruppen). Slik er det konsekvent nok at Charles Murray får avslutte programmet med å si «How boring it would be if we were all the same!» Ja, det er morsomt og interessant at ikke alle folkeslag er like intelligente – i alle fall for de som derigjennom befester sin posisjon på toppen. Slik snakker undertrykkere.

Dette NRK-programmet påkaller interesse fordi det viser med all mulig tydelighet hvordan rasekonstruksjoner inngår i politiske prosjekt. Flere av de intervjuede står for en oppsminket form for eugenikk, dvs. rasehygiene, og de fikk nærmest uimotsagt framføre klart rasistiske standpunkter, forkledd som vitenskap. At folk som Cochran, Lynn og Murray trekkes fram som autoriteter er i seg selv oppsiktsvekkende, og inntrykket av at dette programmet hadde en bevisst rasistisk tendens, forsterkes ytterligere ved at den fundamentale og knusende kritikken disse «forskerne» har vært gjenstand for, forties. Videre var dramaturgien i programmet slik at disse standpunktene framsto som tilforlidelige, endog en form for humanistisk fellesgods som vi alle kunne være enige i. Allikevel ble det lite debatt omkring programmet.⁵⁷ Selv om noen få tok til motmæle og mente at det var et hårreisende program, fikk det ingen virkelige konsekvenser. Etter min mening tyder det på dårlig beredskap i slike spørsmål i norsk offentlighet, eller med andre ord: at det i Norge har blitt svært vanskelig å påpeke rasisme selv der den er temmelig manifest.

Rasisme og makt

I denne artikkelen har jeg diskutert en rekke forskjellige ytringer, som etter min mening bør kalles rasistiske. Men de har også det til felles at den som har framsatt ytringene, i hvert tilfelle selv vil benekte at de er rasister. Noe av problemet kan se ut til å være at spørsmålet om rasisme er blitt individualisert og essensialisert, slik at rasist er bare den som selv regner seg som rasist, som har en klar og uttalt teori om et rasemessig hierarki, og som hater «laverestående» raser. Til tider kan det se ut til at rasistiske ytringer i Norge bare kan komme fra den som regner seg som «personlig rasist» etter modell fra den «personlig kristne». Om noen derfor påpeker at en ytring eller handling er rasistisk, vil det bli tatt personlig. Dette er i siste instans uttrykk for at forståelsen av rasismen er svak, for i og med at vi lever i en verden som globalt og lokalt på systematiske måter er rasistisk, vil det ikke være underlig om noen hver av oss fra tid til annen kan bli «streifet av» tanker som er rasistiske. Franz Fanon pekte tidlig på dette og insisterte på at «The habit of considering racism as a mental quirk, as a psychological flaw, must be abandoned».⁵⁸ Det å forlate forestillingen om at rasisme består i en psykologisk feil eller mental eiendommelighet, er viktig fordi det frigjør oss fra den inngrodde tanken om at en rasistisk ytring eller idé bare kan stamme fra en rasistisk personlighet. Derfor har jeg i det foregående forsøkt å vektlegge diskurs, retorikk og talemåter, og ikke personligheten til den som ytrer seg. Dette poenget kan illustreres med et eksempel: Mens han svarte på et kritisk spørsmål etter sitt foredrag i Oslo den 12. desember 2014, stoppet Slavoj Žižek plutselig opp og grep seg til hodet mens han sa «I'm sorry – I almost put this in a racist way». Slik pekte han på hvor systematisk eller gjennomgripende rasismen er som ideologisk fenomen; vi kan alle komme i skade for å uttrykke oss på måter som gjenspeiler dette faktum. Og innen vi tar dette inn over oss, blir det vanskelig bekjempe slike tanke- og talemåter (og dermed også handlinger, materielle forhold). Derfor bør man også tilstrebe en debattkultur hvor rasismebegrepet kan diskuteres konkret.

Fanons poeng innebærer imidlertid også at rasisme er del av større, mer systematiske krefter eller maktforhold i verden. De fleste vil innse at dette var tilfellet for eksempel i forbindelse med slaveriet eller grov kolonialistisk utbytting, hvor rasismen legitimerte åpenbar undertrykkelse og diskriminering. Det er heller ikke så vanskelig å se den politiske agendaen bak en bok som *The Bell Curve* (eller for den del «Hjernevask») hvor agendaen så tydelig er å forsvare en klasses makt og privilegier ved å fortolke arvede privilegier som «naturlige» resultat av gener og biologi. Dette er en form for naturalisering som den vitenskapelige rasismen har til felles med islamofobien, dvs. at de gjør bestemte (innbilte) trekk ved enkelte befolkningsgrupper evige og uforanderlige. Muslimesenes kultur forstås som stagnert, fastfrossen i motsetning til «vår» modernitet og «demokratiske samfunn», på samme måte som visse minoriteters IQ er uforanderlig lav, og lite egnet for konkurransen i et moderne samfunn. Genetikk og kultur spiller slik sett samme rolle i konstruksjonen av verden. Minst like viktig er det imidlertid at disse formene for naturalisering gjør at bestemte former for sosial og økonomisk ulikhet og urettferdighet framstår som *naturlige*. På et nasjonalt plan blir minoriteters svake stilling rettferdiggjort – det er muslimesenes egen feil at så mange av dem bor dårlig og er arbeidsledige; gettoisering blir de gettoiseres skyld, det er kulturelle årsaker til deres problemer, og til det at de er et problem.

Parallellen til de biologiske teoriene om hvorfor afrikansk-amerikanere er overrepresentert i

gettoen, skulle være klar nok. Men i mine eksempler i denne artikkelen ser det paradoksalt nok ut til å være restene av den vitenskapelige rasismen som er mest åpen, optimistisk og nyansert. Det finnes jo vitterlig særdeles flinke, intelligente og vellykkede «svarte», mens det derimot ser verre ut for «muslimene» innenfor det islamofobe universet. Så lenge muslimen ikke slutter å være muslim, «er ikke arbeid og utdanning nøkkelen», som vi har sett. Sagt annerledes ser det ut til å være håp på individnivået innenfor dagens «vitenskapelige» rasisme, mens islamofobien insisterer på at «islam» er et problem uansett: «Er ikke en muslim en muslim?»⁵⁹

Takk til Geir O. Rønning, Kristin Gjesdal, Kaja S. Mollerin, Katrine Fangen og de tre anonyme konsulentene som alle har lest og kommentert forskjellige versjoner av denne artikkelen.

Noter

¹ William Edward Burghardt Du Bois, *The Soul of Black Folks*. Dover Publications 1994 [1903], 1.

² Se for eksempel Anders Todal Jenssens tidlige oppsummering, «Rasisme? – Hvilken rasisme? Eller: Hvorfor vi ikke finner det vi leter etter», i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 3, 1994; Katrine Fangen, «Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn – Den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen», i *Tidsskrift for ungdomsforskning*, vol. 9, nr. 2, 2009; Katrine Fangen og Erlend Paasche, «Young adults of ethnic minority background on the Norwegian labour market: The interactional co-construction of exclusion by employers and customers», i *Ethnicities*, vol. 13, nr. 5, 2013; Gunn Elisabeth Birkelund, Mats Lillehagen, Vibeke Puja Ekre og Elisabeth Ugreninov, «Fra utdanning til sysselsetting. En forløpsanalyse av indiske og pakistanske etterkommere i Norge», i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 55, nr. 4, 2014 eller Gunn Elisabeth Birkelund, Jon Rogstad, Kristian Heggebø, Tove Mogstad Aspøy og Heidi Fischer Bjelland, «Diskriminering i arbeidslivet. Resultater fra randomiserte felteksperiment i Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim», i *Sosiologisk tidsskrift*, vol. 22, nr. 4, 2014.

³ Se for eksempel Espen Sørbye, *Kathe, alltid vært i Norge*. Oslo: Forlaget Oktober 2003; Håkon Harket, *Paragrafen. Eidsvoll 1814*. Oslo: Dreyer 2014 eller Marte Michelet, *Den største forbrytelsen. Ofre og gjerningsmenn i det norske Holocaust*. Oslo: Gyldendal 2014.

⁴ En sentral debatt i norsk samfunnsforskning har dreid seg om bruken av begrepet rasisme, hvor ytterpunktene kan sies å ha vært Inger-Lise Liens argumentasjon for et snevert begrep om rasisme i boken *Ordet som stempler djevlene. Holdninger blant pakistanere og nordmenn*. Oslo: Aventura 1997 (for eksempel s. 188 ff.) og Marianne Gullestads videre forståelse i *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget 2002 (særlig s. 142 ff.). Se også Todal Jensen: ibid, og Anniken Hagelunds nyanserte diskusjon i «Anstendighetens utside. 'Rasisme' i norsk innvandringspolitisk diskurs», i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 45, nr. 1, 2004 og d.s.: «Mot en god debatt? Retorikk om retorikk i debatten om debatten», i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 45, nr. 3, 2004.

⁵

For en diskusjon av definisjoner av rasisme se for eksempel David Theo Goldberg, *Racist Culture. Philosophy and the Politics of Meaning*. Oxford & Cambridge MA: Blackwell 1993, 97 ff., Paul C. Taylor: *RACE. A Philosophical Introduction*. Cambridge: Polity Press 2004, 32 ff. eller Ali Rattansi, *Racism. A Very Short Introduction*. Oxford og New York: Oxford University Press 2007.

⁶ Gullestad, *ibid.*, 172.

⁷ Kulturell rasisme er langt fra ny, men den omtales ofte som ny-rasisme pga. dens økende omfang fra slutten av 1970-tallet i og med det «nye» fokuset på kulturforskjeller og innvandring. Se for eksempel Martin Barker, *The New Racism*. London: Junction Books 1982 eller Etienne Balibar, «Is There a Neo-Racism?», i Balibar og Wallerstein, *Race, Nation, State. Ambiguous Identities*. London: Verso 1991. Oppkomsten av en klart kulturelt betont rasisme er imidlertid skarpsindig beskrevet alt av Franz Fanon, for eksempel i hans «Racism and Culture» fra 1956, trykt i Fanon, *Toward the African Revolution. Political Essays*, oversatt av Haakon Chevalier. New York: Grove Press 1969.

⁸ Her sitert etter faksimile av brevet gjengitt i VG, 20. september 2013.

⁹ For en grundig undersøkelse av slike teories empiriske grunnlag i en europeisk kontekst, se Göran Larsson, «The Fear of Small Numbers: Eurabia Literature and Censuses on Religious Belonging», i *Journal of Muslims in Europe*, nr. 1, 2012, 142 ff.

¹⁰ Jf. Cora Alexa Døving, «'Norge snikislamiseres'», i Sigve Indregard m.fl. (red.), *Motgift. Akademisk respons på den nye høyreekstremismen*. Oslo: Flamme forlag 2012.

¹¹ Sitert etter Døving, *ibid.*

¹² Martin Barker, *The New Racism*. London: Junction Books 1982, 14.

¹³ Hege Storhaug, *Men størst av alt er friheten. Om innvandringens konsekvenser*. Oslo: Kagge forlag 2006 (i det følgende vil sitater herfra kun angis ved sidetall).

¹⁴ For en nyansert og kontekstualiserende diskusjon av drapet på Fadime se Unni Wikan, *For ærens skyld. Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget 2003. Se også nedenfor.

¹⁵ For en mer nøktern beskrivelse av grunnleggende demografiske fakta omkring innvandring, se Lars Gunnesdal, «'Europa oversvømmes av muslimer'», Olav Elgvin og Jon Rogstad, «'Muslimer flytter til Europa som et ledd i en demografisk krigføring'», Guro Korsnes Kristensen, «'Muslimer får mange barn'» og Bengt Andersen, «'Oslo Gettoiseres'», alle i Indregard m.fl. (red.) *Motgift...*

¹⁶ I denne forbindelsen er også Storhaugs bruk av kilder og statistikk verdt å merke seg. Hun kan for eksempel opplyse at statistikk fra Pakistan «anslår at 30-60 prosent av ekteskapene er mellom

søskenbarn» (s. 58). Spørsmålet som melder seg når påstander søkes belagt med statistikk som har 100 prosent feilmargen, er hvorfor den brukes.

¹⁷ «Nøkkelen er ikke arbeid og utdanning» heter et underkapittel (s. 65).

¹⁸ «Med utgangspunkt i den islamofobiske maksimen om at 'alt en muslim gjør, er motivert av islam og kan forklares gjennom lesning av Koranen', spekkes gjerne antimuslimske publikasjoner med koransitater som 'bevismateriale' for å avsløre sannheten om muslimenes iboende ondskap. Teknikken er ikke ny, men snarere et lån fra den antisemittiske idétradisjonen, der man forestiller seg at sannheten om 'hvordan jøder er', kan bevises med utvelgelsen av løsrevne sitater fra Tanakh [...] og Talmud.» Mathias Gardell, *Islamofobi*, oversatt av Alexander Leborg. Oslo: Spartacus 2011, 98 (se også s. 181).

¹⁹ «- Eneste tenketanken med et fornuftig standpunkt. Carl I. Hagen stolt av støtten til HRS», *Dagbladet* 7. juli, 2009.

²⁰ Storhaug bruker imidlertid begrepet selv, men da om muslimenes påståtte skikk med å gifte seg innenfor sin egen folkegruppe eller slekt, som ifølge henne er «ytterst diskriminerende og fungerer direkte rasistisk» (239). Begrepet er altså brukbart nok i praksis, men det er muslimene selv som diskriminerer, som er rasister. Dette er også en nokså standard figur innenfor denne diskursen; beskyldningen om omvendt rasisme. Se også s. 215 hvor det er multikulturalismen som får skylden for å bygge «opp under rasetenkningen».

²¹ I tillegg til det som alt er sitert, vil man finne at muslimer er mer tilbøyelige til trygdemisbruk på s. 70, s. 223 f., voldtekt, bl.a. s. 194, korrupsjon, s. 235.

²² Se for eksempel Alana Lentin og Gavan Titley. *The Crises of Multiculturalism. Racism in a Neoliberal Age*. London: Zed Books 2011, 54 ff.

²³ Erik Bleich, «What Is Islamophobia and How Much Is There? Theorizing and Measuring an Emerging Comparative Concept», i *American Behavioral Scientist*, vol. 55 (12), 2011, 1582.

²⁴ For en opplysende diskusjon av begrepet islamofobi se Gardell: *ibid* eller Sindre Bangstad, *Anders Breivik and the Rise of Islamophobia*. London: Zed Books 2014, 16 ff.

²⁵ Imidlertid er det jo slik at «muslimske land» ønsker seg «teknologisk modernisering», men dette er ikke ut fra noe «edelt» motiv, sier Storhaug: «det kan ofte handle om å smøre krigsmaskiner, eller i ytterste konsekvens å begå terrorhandlinger» (s. 164).

²⁶ Jf. Arun Kundnani, *The Muslims are Coming! Islamophobia, Extremism, and the War on Terror*. London: Verso 2014, 56 ff.

²⁷

Johannes Fabian, *Time and the Other. How Anthropology Makes Its Object*. New York: Columbia University Press 1983.

²⁸ For en klar og kortfattet diskusjon av denne problemstillingen se Immanuel Wallerstein, *European Universalism. The Rhetoric of Power*. New York: The New Press 2006, 48–49 (norsk utgave, Spartacus forlag 2007).

²⁹ Unni Wikan, *For ærens skyld. Fadime til ettertanke*, 84.

³⁰ Jf. Leila Ahmeds treffende bemerkning: «As the history of Western women makes clear, there is no validity to the notion that progress for women can be achieved only by abandoning the ways of a native androcentric culture in favor of those of another culture. It has never been argued, for instance, even by the most ardent nineteenth-century feminist, that European women could liberate themselves from the oppressiveness of Victorian dress [...] only by adopting the dress of some other culture. Nor has it ever been argued [...] that because male domination and injustice to women have existed throughout the West's recorded history, the only recourse for Western women is to abandon Western culture and find themselves some other culture.» Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam. Historical Roots of a Modern Debate*. New Haven & London: Yale University Press 1992, 244. Se også Nima Naghibi, *Rethinking Global Sisterhood. Western Feminism and Iran*. Minneapolis: University of Minnesota Press 2007, 74–107, eller Ziba Mir-Hosseini, *Islam and Gender. The Religious Debate in Contemporary Iran*. Princeton NJ: Princeton University Press 1999.

³¹ Se Lentin og Titley, *ibid.*, 56–57.

³² «In the imperial phase, from the 1880s onwards, the cultural ideology of race became so dominant that racial superiority [...] took over even from economic gain or Christian missionary work as the presiding, justifying idea of the empire.» Robert C. Young, *Colonial Desire. Hybridity in Theory, Culture and Race*. London: Routledge 1995, 92.

³³ Young, *ibid.*, 93.

³⁴ Denne diskusjonen er kortfattet framstilt i Immanuel Wallerstein, 2006.

³⁵ For en framstilling av disse tradisjonenes relevans for raseteoriene helt opp til i dag, se Robert Wald Sussman, *The Myth of Race. The Troubling Persistence of an Unscientific Idea*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2014.

³⁶ Suzuki, sitert etter Sussman, *ibid.*, 259. Se også Michael Yudell, *Race Unmasked. Biology and Race in the 20th Century (Foreword by J. Craig Venter)*. New York: Columbia University Press 2014.

³⁷

TV-serien ble akkompagnert av en bok, som skulle gi større faglig tyngde til argumentene i fjernsynsprogrammet: Harald Eia og Ole-Martin Ihle, *Født sånn eller blitt sånn? Utro kvinner, sjalu menn og hvorfor oppdragelse ikke virker*. Oslo: Gyldendal 2010.

³⁸ Et utematisert poeng i forbindelse med dette utgangspunktet i hunderasene, er for øvrig at hunderaser ikke fins i naturen – de er et kulturprodukt, et resultat av avl og stamtavler, et system som først ble etablert i løpet av 1800-tallet, i og med opprettelsen av kennelklubber og lignende. Dessuten er det vel ingen som – om man nå skulle holde seg i denne analogien – har foreslått at man skulle dele hunderasene inn etter farge, i brune, hvite, gule og svarte hunder. Noen hunderaser kan forøvrig være både hvite, brune og svarte.

³⁹ Det er heller ikke noe godt argument for noen enkel genetisk eller arvemessig determinering. For selv om Eia har rett i at så å si alle toppsprintere på verdensbasis har hatt røtter i Vest-Afrika, så er det jo litt påfallende at de faktisk ikke kommer fra Vest-Afrika, men fra USA, Jamaica, Canada og Stor-Britannia, hvor de har vokst opp og trent. Eller som Joseph L. Graves jr. sier: «So if it was something uniquely about being African that makes you a fast sprinter, then you'd expect that Western African Countries would be holding all these records too, but in fact they don't. It has something to do with genetic disposition, it has something to do with environment, it has something to do with training regimes» (intervju i Alan H. Goodman m.fl. (red.), *Race. Are We so Different?* Malden, MA: Wiley-Blackwell 2012, 120).

⁴⁰ Cochran er deltidsansatt ved University of Utah (såkalt «adjunct professor»), og er mest kjent for sine undersøkelser av de askenasiske jødernes intelligens og for boken *The 10.000 Year Explosion*, som han skrev sammen med Henry Harpending. Her hevder de at menneskets biologi har endret seg med akselererende fart etter oppkomsten av høyere sivilisasjon, og altså at genetisk endring skjer raskere, og at biologi dermed er langt viktigere for å forstå moderne kultur enn man ellers har trodd. Han er også kjent for sin teori om at homoseksualitet skyldes en infeksjon, og er ofte omtalt som både rasistisk, sexistisk og homofob – og må nok sies å ha lav faglig «standing».

⁴¹ I bokversjonen, som generelt er mer nyansert enn fjernsynsprogrammet, fremmer Eia og Ihle også følgende bemerkelsesverdige teori: «Dersom askenas-jødernes spesielle historie har ført til seleksjon av høy intelligens, er det ingenting i veien for at de også kunne ha utviklet andre egenskaper som ville gi dem fordeler innen handel og finans, for eksempel *gjerrighet*. Slike teorier er derfor farlige, fordi de kan bidra til å bekrefte gamle stereotypier. Men at en teori er farlig, betyr ikke at den er gal» (Eia og Ihle, *ibid.*, 254). Nei, kunne man si, men det betyr sannelig heller ikke at den er riktig eller rimelig.

⁴² Det er en svak hypotese ikke bare genetisk-biologisk, men også fordi de funnene den søker å belyse, enklere kan forklares kulturelt. Hele teorien bygger jo på en kulturforskjell (yrke), og siden det primært er innenfor de matematiske delene av IQ-testene at askenas-jødene overpresterer, er det mer sannsynlig at dette ganske enkelt skyldes at de har en århundrelang tradisjon for å

oppmuntre sine barn til å bli gode i matematikk, siden dette var deres beste sjanse til å lykkes i livet: «That emphasis remains widespread today, and it may be the major source of high performance on IQ tests. In arguing that Ashkenazim are genetically different, the Utah researchers [Cochran m.fl.] identify a major cultural difference, and that cultural difference is sufficient to explain the pattern of academic achievement.» Jesse J. Prinz: *Beyond Human Nature. How Culture and Experience Shape the Human Mind*. New York og London: W.W. Norton & Company 2012, 71.

⁴³ Fra sin lærestol i Nord-Irland har Lynn blant annet publisert «undersøkelser» som viser at irer har overraskende lav IQ, sammenlignet med andre innbyggere på de britiske øyer. Jf. Ciarán Benson, «Ireland's 'low' IQ: A Critique of the Myth», i *The Irish Journal of Psychology*, VIII, 1987.

⁴⁴ Se Richard E. Nisbett, *Intelligence and How to Get It. Why Schools and Culture Count*. New York: W.W. Norton & Company 2009.

⁴⁵ Se for eksempel Prinz, *ibid.*, kapittel 3. Jf. også Nisbett, *ibid.*, og James Flynn's artikkel «Searching for Justice. The Discovery of IQ Gains Over Time», i *American Psychologist*, vol. 54, nr. 1 (januar) 1999, som blant annet påviser at IQ-nivået har økt vesentlig fra generasjon til generasjon (ofte kalt Flynn-effekten): en person med et gjennomsnittlig score på dagens tester, ville oppnå rene toppresultater på en 30 år gammel test. Dette tyder altså på at IQ neppe kan være en rent genetisk egenskap, om man da ikke vil søke å forklare hvordan slike genetiske endringer kan finne sted fra en generasjon til den neste.

⁴⁶ Paul Krugman, «That Old-Time Whistle», i *The New York Times* 16. mars, 2014. (http://www.nytimes.com/2014/03/17/opinion/krugman-that-old-time-whistle.html?_r=0, nedlastet 16. november 2014).

⁴⁷ Richard J. Herrnstein og Charles Murray, *The Bell Curve. Intelligence and Class Structure in American Life*. New York: Free Press 1994.

⁴⁸ Jf. for eksempel Russell Jacoby og Naomi Glauberman (red.), *The Bell Curve Debate. History, Documents, Opinions*. New York: Times Books, Random House 1995. Se også Sussman, *ibid.*, 268 ff., Yudell, *ibid.*, 188 og C. Loring Brace, «RACE» is a four-letter word. *The Genesis of the Concept*. New York og London: Oxford University Press 2005, 252 ff.

⁴⁹ Stephen J. Gould, «Mismeasure by Any Measure», i Jacoby og Glauberman (red.), *The Bell Curve Debate...*, 6.

⁵⁰ Bernie Devlin, Stephen E. Fienberg, Daniel P. Resnick og Kathryn Roeder (red.), *Intelligence, Genes, and Success: Scientists Respond to the Bell Curve*. New York: Springer 1997. Se også Goodman m.fl. (red.), 28 og 35.

⁵¹ Se for eksempel Leon J. Kamin, «Lies, Damned Lies, and Statistics», i Brace, Goodman m.fl.

(red.), 82 ff.; Charles Lane, «Tainted Sources», *ibid.*, 129 ff.; Brace, 2005, 263 ff. eller Sussman, 2014, 268 ff.

⁵² Lynn har selv kalt seg «den siste eugeniker», og har for eksempel forklart seg slik: «If the evolutionary process is to bring its benefits, it has to be allowed to operate effectively. This means that incompetent societies have to be allowed to go to the wall. [...] What is called for here is not genocide, the killing off of the populations of incompetent cultures. But we do need to think realistically in terms of 'phasing out' of such peoples. [...] Evolutionary progress means the extinction of the less competent. To think otherwise is mere sentimentality», her sitert etter Sussman, *ibid.*, 271.

⁵³ For en kortfattet framstilling av sammenfallet mellom klasseforhold og «rase» i USA, se Eduardo Bonilla-Silva, *Racism without Racists. Color-blind Racism and the Persistence of Racial Inequality in America*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers 2014 (4. utgave), kapittel 2, «The New Racism. The U.S. Racial Structure Since the 1960s», 25–72.

⁵⁴ Herrnstein og Murray, 288.

⁵⁵ Se Kamin, *ibid.*, 83–85.

⁵⁶ Det grunnleggende politiske anliggendet er å bekjempe likhetsidealet som har preget både fortidens sosialistiske systemer, «the more benign egalitarian model in Scandinavia» (s. 532) og velferdsstatlige tiltak i USA. Et grunntrekk i forslagene deres er å overføre mest mulig ansvar til nabolag og lokalsamfunn, og fjerne tilsvarende ansvar fra statlige og føderale myndigheter. Og de ønsker å gjenreise familien ved å «return marriage to its formerly unique legal status [...] we urge that marriage once again become the sole legal institution through which rights and responsibilities regarding children are exercised. If you are an unmarried mother, you have no legal basis for demanding that the father of the child provide support. If you are an unmarried father, you have no legal standing regarding the child – not even the right to see the child» (s. 545). De vil oppmuntre intelligente mødre til å få flere barn, og fjerne alle ordninger som oppmuntrer «low-IQ women» til å få barn (s. 549), så som støtte til enslige mødre, og de ønsker en omlegging av innvandringspolitikken slik at man unngår en «immigrant population with low cognitive ability» (s. 549) fra bestemte områder i verden.

⁵⁷ Se imidlertid for eksempel Bjørn Grinde, «Rasens navn», *Aftenposten* 15. april, 2010; Erika Hagelberg, «Må avvise rasebegrepet», *Aftenposten* 21. april, 2010; Roar Høstaker, «Etter hjernevaskemaskinen», *Klassekampen* 25. mai, 2010; Farrukh A. Chaudhry og Joel Glover, «Jakten på intelligensgener», *Morgenbladet*, 14. mai 2010 eller Trond Berg Eriksen, «Når latteren stilner», *Morgenbladet*, 23. april 2010.

⁵⁸ Fanon, *ibid.*, 38.

⁵⁹

Max Hermansen, *Dagbladet*, 20. januar 2015.